

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

**Povezanost percepcije socijalne nepravde s makijavelizmom i devijantnim
ponašanjem kod srednjoškolaca**

Mentor:

Dr. Sc. Damir Ljubotina

Student:

Lena Lalić

Zagreb, 2003.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
1.1. PRAVEDNOST.....	4
1.1.1. Definiranje pravednosti.....	4
1.1.2. Teorija motiva pravednosti.....	7
1.1.3. Mjerenje percepcije pravednosti.....	8
1.1.4. Istraživanja u području socijalne pravednosti.....	11
1.1.5. Posljedice socijalne nepravde.....	15
1.2. MAKIJAVELIZAM.....	16
1.3. DEVIJANTNO PONAŠANJE.....	20
1.3.1. Definiranje devijantnog ponašanja.....	20
1.3.2. Mjerenje devijantnog ponašanja.....	21
2. CILJEVI I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....	24
2.1. Ciljevi istraživanja.....	24
2.2. Problemi istraživanja.....	25
3. METODOLOGIJA.....	26
3.1. Ispitanici.....	26
3.2. Instrumenti.....	26
3.3. Postupak.....	30
4. REZULTATI I RASPRAVA.....	32
4.1. Osnovna statistička analiza skale pravednosti.....	32
4.2. Korelacije između upitnika socijalne pravednosti, skale makijavelizma i upitnika delikventnog ponašanja i tolerancije na delikventno ponašanje.....	40
4.3. Kvalitativna analiza priča o kršenju zakona.....	43
5. ZAVRŠNA RASPRAVA.....	47
6. ZAKLJUČAK.....	51
7. LITERATURA.....	52
8. PRILOZI.....	55

SAŽETAK

Cilj ovog rada bio je ispitati percepciju nekih aspekata socijalne nepravde kod mladih, kao i ispitati povezanost percepcije socijalne nepravde s:

1. makijavelizmom
2. devijantnim ponašanjima
3. tolerancijom na devijantna ponašanja.

Također ispitivan je odnos u odabiru kazne prema prekršiteljima zakona kojima je nanesen neki oblik socijalne nepravde.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 164 ispitanika, učenika srednjih škola. Uzorak je obuhvaćao 85 muških i 79 ženskih ispitanika. Pored toga uzorak je podijeljen i na 82 učenika gimnazija, te 82 učenika strukovnih škola.

Dobiveni rezultati pokazuju statistički značajne razlike u percepciji nekih aspekata socijalne nepravde za oba poduzorka spola. Također su statistički značajne razlike nađene i prema školskom usmjerenju. Utvrđena je povezanost između različitih dimenzija percepcije socijalne nepravde s devijantnim ponašanjima i makijavelizmom.

Ispitanici su uglavnom davali podjednake kazne prekršiocima zakona, bez obzira da li je prekršiocima zakona prethodno nanesen neki oblik socijalne nepravde.

Ključne riječi: mladi; socijalna nepravda; makijavelizam; delinkventno ponašanje

1.UVOD

1.1. PRAVEDNOST

Pojam pravednosti često se koristi u svakodnevnom životu, pa ipak sama tema pravednosti tek je u skorije vrijeme uspjela privući zanimanje psihologa. Kada govorimo o pojmu socijalne pravednosti, mislimo na događaj ili odnos koji se može označiti u kategorijama pravednosti tek u kontekstu socijalne interakcije pojedinca s drugim pojedincima ili društvom kojemu pripada.

Filozofski i teološki interes usmjeren je na definiranje općih načela pravednosti, a sociologija i pravo pokušavaju definirati sustave koji bi omogućili ostvarenje pravednih odnosa. Za psihologijska istraživanja glavni izazov nije samo objašnjenje zašto je ljudima stalo do socijalne pravednosti, već pronalaženje kriterija koje ljudi koriste pri odlučivanju da li je neki ishod (ne)pravedan, kao i reakcije na percipiranu nepravdu.

Pravedan tretman pojedinca u socijalnoj zajednici važan je za njegovo samopoštovanje, te ima simboličku i statusnu važnost. Pa iako ljudi nisu uvijek u stanju opisati što čini neki odnos pravednim, dobro znaju (osjećaju) kada su njihova prava narušena, tj. kada je netko «prešao granicu».

Razumijevanje psihologije pravednosti je bitno kako za razumijevanje psihologije čovjeka tako i za razumijevanje društvenog života.

1.1.1. DEFINIRANJE PRAVEDNOSTI

Socijalna pravednost je pojam koji prikazuje određeno svojstvo uzajamnog odnosa između pojedinca i njegovog društvenog uređenja. To svojstvo je determinirano na

pojedinčevoj strani činjenicom da mu društvo pruža sve uvjete da razvije svoje sposobnosti, da se u suradnji sa svojim sugrađanima afirmira na području aktivnosti koje je izabrao kao struku i da dobiva sve ono što mu pripada kao naknada za onu količinu rada kojom vrši svoju društvenu funkciju. Sa svoje strane društveno uređenje usmjerava njegovu aktivnost i ograničava je u zajedničkom interesu svih svojih članova, ne praveći nikakve diskriminacije između njih, niti stavljajući jedne u privilegirani položaj prema drugima. Do sada nije postojalo neko društvo koje bi ostvarilo pravednost za sve svoje članove. Zato je ovaj pojam samo konačni cilj kojemu treba težiti inicirajući društvene promjene (Bosanac, Mandić, Petković, 1977.)

Lerner (1965, prema Ćubela, 2001.) je termin “vjerovanje u pravedan svijet” uveo u socijalnu psihologiju. Nazvao ga je “fundamentalnom deluzijom”, odnosno bazičnim vjerovanjem koje su ljudi radi vlastite sigurnosti i zdravlja motivirani braniti i kad se suoče sa suprotnim dokazima. Također termin “vjerovanje u pravedan svijet” odnosi se na vjerovanje da u svijetu u kojem živimo svatko u načelu dobiva ono što zasluži i da je svatko na neki način zaslužio ono što mu se događa. «Hipoteza o pravednom svijetu» može se koristiti za objašnjenje reakcija ljudi na različite situacije, kako s pozitivnim tako i s negativnim ishodom po osobu.

Ukoliko osoba percipira da je načelo konzistentnosti narušeno, to može na različite načine djelovati na kognitivno restrukturiranje situacije. Teorije konzistencije poput Haiderove teorije ravnoteže i Festingerove teorije kognitivne disonance mogu poslužiti kao objašnjenje kako pojedinac nastoji uspostaviti narušenu psihološku ravnotežu.

Ako osoba permanentno doživljava nepravdu prema sebi ili bliskim osobama, kao i općenito, njezin sustav vrijednosti može se izmijeniti, što pokazuje kako nepravda ima jaku motivacijsku komponentu. Doživljena nepravda u školi kod učenika može razviti negativan stav prema učenju, jer uloženi napor nije adekvatno nagrađen. Odličan student koji nema

posla u svojoj državi percipira nepravdu i donosi odluku o odlasku u drugu zemlju gdje će njegova stručnost biti pravednije vrednovana. Kod žrtava rata koje uočavaju da njihovi zlostavljači nisu kažnjeni niti osuđeni, razvija se snažan osjećaj nepravde, koji može znatno otežati terapiju traume. Višegodišnji boravak u progonstvu uz gubitak materijalnih dobara predstavlja nepravdu prema pojedincima ili skupinama.

Nadalje percepcija socijalne nepravde ishode različitih socijalnih procesa čini nepredvidivim, odnosno smanjuje kontrolu nad događajima («mogu dobro učiti, ali mi to ne garantira posao, niti dobru plaću»). Spoznaja da je svijet nepravedan psihološki može biti pogubna, osobito za mlade ljude, koji još uvijek razvijaju svoj sustav vrijednosti. Činjenica je da posljedice percipirane nepravde nisu sustavno ispitivane ili su samo dijelom zahvaćene sličnim konstruktima.

Prema percepciji ili atribuciji uzroka nepravde možemo razlikovati tri situacije (Ljubotina i Družić Ljubotina, 2003). U prvom slučaju ne postoji ljudski faktor već se uzrok atribuiraju sudbini, slučaju ili religijskim čimbenicima. Tako npr. pojedinac može osjećati nepravdu pred pitanjem zašto je baš njega zadesila bolest ili prometna nesreća. Pojedinac koji je svu imovinu izgubio u zemljotresu ili poplavi osjeća nepravdu, koja je to manja ukoliko su i njegovi sumješteni u jednakoj situaciji. Druga situacija odnosi se na nepravdu koja se atribuiraju konkretnom pojedincu, koji može ali i ne mora biti dio šireg socijalnog sustava. Npr. nastavnik koji je nepravedno ocijenio učenika, može kod učenika razviti jak osjećaj nepravde, te smanjiti interes za učenje i školu općenito. U trećoj situaciji uzročnik nepravde jest neka socijalna skupina ili sustav, a često puta i sama država.

Na procjenu nekog događaja kao (ne)pravednog utječe ponajprije okolina kroz mehanizme socijalnog učenja kroz obitelj, školu, te medije. Tako je osjećaj nepravde koji iskusimo u obitelji okvir za kasniji moralni razvoj. U ranijoj dobi prevladava moralni realizam, pri čemu su djeca sklona težinu akta procijeniti s obzirom na veličinu posljedice. U

fazi moralnog relativizma, koja se javlja oko 9 godine, pojavljuje se pomak od čvrstih, nepromjenjivih pravila. Pravila nisu više apsolutna, a u obzir se uzimaju i okolnosti učinjenog akata. Zbog toga veliku važnost ima obitelj u kojoj dijete razvija bazični osjećaj za pravdu. Osjećaj nepravde koji mladi doživljavaju u obitelji može biti presudan za kasniji razvoj ličnosti, kao što percepcija socijalne nepravde u školi može imati veliki utjecaj na samopoštovanje kod učenika. Zato je obitelj na prvom mjestu po važnosti zbog pružanja sigurnost u društvu koje mladi doživljavaju kao nepravedno.

1.1.2. TEORIJA MOTIVA PRAVEDNOSTI

Teorija motiva pravednosti (Lerner, 1998.) predstavlja elaboraciju ideje o tome zašto je ljudima socijalna pravednost važna i kakva je funkcionalna vrijednost različitih načina reagiranja na opaženu nepravdu. Bez obzira na to koliko se netko slaže s tvrdnjom da u svijetu u kojem živimo prevladava pravda, teorija motiva pravednosti sugerira da ljudi u to “žele” vjerovati. Razlog tome je što takvo vjerovanje doprinosi u osnovi pozitivnoj slici o svijetu kao stabilnog, predvidljivog i smislenog.

Lernerova teorija motiva pravednosti predviđa da je potreba da se vjerovanje u pravedan svijet sačuva posebno izražena u situacijama koje se doživljavaju kao ozbiljna prijetnja. Takvu prijetnju predstavlja svako pojedinačno opažanje da se ono što se događa ili mogući ishodi su nekonzistentni njegovim zaslugama ili stečenim pravima. Jedna od osnovnih postavki ove teorije je i da se u situacijama u kojima pravda ne može biti uspostavljena intervencijom u samu situaciju reinterpretera aspekt na kojemu se temelji opažanje nepravde. Tako npr. pojedinac prosuđuje da je barem donekle i sam odgovoran za to što mu se dogodilo i da je tako zapravo zaslužio dobiveni ishod. Reakcije na različite

ishode variraju u širokom rasponu. Mogu biti aktivno uklanjanje nepravde, izbjegavanje dokaza o nepravdi, ignoriranja nepravde pa čak i reinterpretacija situacije.

Osjećaj nepravde ima jaku motivacijsku komponentu. Snaga motiva pravednosti u nekoj situaciji ovisi i o stupnju u kome ona dovodi u pitanje vjerovanje ili sliku o pravednom svijetu. Način očuvanja vjerovanja u pravedan svijet je ponovno uspostavljanje pravde. Moguće je nepravdu i njene posljedice ukloniti ili reducirati, ali isto tako ukloniti ili reducirati element nepravde.

Adams je postavio svoju teoriju motiva pravednosti (equity theory), koja je tek u novije vrijeme privukla pažnju istraživača (Petz, 1992.). Po njegovoj teoriji čovjek je motiviran da izvrši promjenu u situaciji, ako doživljava da je odnos «moj dobitak»/»moje ulaganje» veći ili manji od odnosa «njegovo ulaganje»/»njegov dobitak» (pri čemu je taj drugi bilo koja osoba iz njegove okoline s kojom se pojedinac uspoređuje). Ako ne postoji jednakost između ta dva odnosa, pravednost nije ostvarena pa ju osoba pokušava ostvariti djelujući na brojnik ili nazivnik ovih razlomaka. Ta teorija samo djelomično spada u procesne teorije: percepcija «nepravde» je mehanizam motivacije, i to samo u situacijama uspoređivanja s drugim ljudima. Procesne teorije uspješno eliminiraju glavni nedostatak sadržajnih teorija – da ne mogu odgovoriti na pitanje zašto ljudi često u životu rade stvari, koje im nisu drage, odnosno koje nisu u skladu s njihovim interesima i motivima.

1.1.3. MJERENJE PERCEPCIJE PRAVEDNOSTI

Prvu skalu za mjerenje individualnih razlika u vjerovanju u pravedan svijet konstruirali su Rubin i Peplau (1972, prema Rubin i Peplau, 1975.). Jedna od polaznih postavki u konstruiranju ove skale je da “uz moguće situacijske varijacije postoje i relativno

trajne individualne razlike u stupnju u kome su ljudi skloni vjerovati da drugi i oni osobno zaslužuju ono što im se događa u različitim kontekstima” (Rubin i Peplau, 1975.).

Rubin i Peplau su s ciljem mjerenja ovih razlika prikupili veći niz tvrdnji koje su izražavale uvjerenje da je svijet općenito pravedan (čestice: «Svijet je u osnovi pravedan»; «Općenito govoreći, ljudi zaslužuju ono što im se događa u životu») ili u različitim domenama, poput pravosuđa («Rijetko se događa da nevin čovjek bude osuđen»), politike («Iako je politička moć katkad u rukama zlih ljudi, povijest ipak pokazuje da pobjeđuju dobri»), odgoja («Kad roditelji kažnjavaju svoju djecu, obično za to imaju dobar razlog»), obrazovanja («Učenici gotovo uvijek dobivaju ocjene koje su zaslužili») ili prometa («Za pažljive vozače je vjerojatnost da će stradati u prometnoj nesreći ista kao i za nepažljive vozače»). Ovaj skup tvrdnji primijenjen je na jednoj skupini studenata iz Bostona, koji su trebali označiti stupanj svog slaganja odnosno neslaganja sa svakom od tvrdnji na skali od šest stupnjeva. Tih šest stupnjeva skale bili su rangirani od «u potpunosti se ne slažem» (1) do «u potpunosti se slažem» (6), gdje je viši rezultat na skali pokazivao jače vjerovanje u pravedan svijet. Na osnovi faktorske analize podataka prikupljenih u ovom uzorku izdvojeno je 19 tvrdnji za prvu verziju skale, koja je primijenjena u studiji sa skupinom 19-godišnjaka koji su čekali rezultate javnog izvlačenja onih koji će biti mobilizirani. Na temelju analize latentne strukture rezultata dobivenih u ovoj skupini skala je reducirana na ukupno 16 tvrdnji, od kojih se devet odnosilo na vjerovanje da je svijet pravedan, a sedam na vjerovanje da je svijet nepravedan. Ova revidirana verzija pokazala je zadovoljavajuću pouzdanost tipa unutarnje konzistencije ($\alpha=0.79$).

Iako je skala Rubina i Peplaua najčešće korištena skala vjerovanja u pravedan svijet do danas, prikupljeno je dovoljno podataka koji sugeriraju da njezine metrijske karakteristike nisu zadovoljavajuće. Rubin i Peplau (1975) navode da u dvije njihove studije sa studentima alfa koeficijenti iznose 0.80 i 0.81.

Iako se pretpostavljalo da je skala jednodimenzionalna, faktorizacijom se pokazalo da nije tako. Različite faktorske solucije dobio je i Whatley (1993). U jednoj primjeni skale na američkim studentima, kod studentica je dobivena trofaktorska, a kod studenata dvofaktorska struktura. Ipak Whatley ne govori ništa o prirodi dobivenih faktora, već konstatira da skala uz lošu pouzdanost ima kompleksnu i varijabilnu latentnu strukturu. Međutim Whatley sugerira da različiti nalazi o latentnoj strukturi ove skale u različitim istraživanjima mogu reflektirati kulturalnu raznovrsnost pojedinih uzoraka. Slični rezultati i primjedbe su dobiveni pri primjeni skale u međukulturalnim istraživanjima.

Jedan od problema je i to što su Rubin i Peplau u ovu skalu uključili dva tipa tvrdnji (tvrdnje o pravednosti i tvrdnje o nepravednosti) jer su pretpostavili da je koncept «vjerovanje u pravedan» svijet bipolaran konstrukt (Rubin i Peplau, 1975.). Tako njihova skala sadrži devet tvrdnji koje se odnose na osnovno uvjerenje da je svijet pravedan (npr. «Rijetko se događa da nevin čovjek bude osuđen»), dok se sedam tvrdnji odnosi na uvjerenje da je svijet nepravedan (npr. «Uobičajena je pojava na američkim sudovima da oslobađaju pojedince koji su krivi»). Pri određivanju ukupnog rezultata, procjene na tvrdnjama o nepravednosti se boduju u suprotnom smjeru, tako da veći ukupan rezultat na skali ukazuje na tendenciju većeg slaganja s tvrdnjama o pravednosti svijeta i većeg neslaganja s tvrdnjama o njegovoj nepravednosti. Ako je pretpostavka o bipolarnosti koncepta vjerovanje u pravedan svijet točna, onda bi se očekivalo da između procjena na ova dva niza tvrdnji postoji negativna korelacija. Međutim, kako navode Furnham i Procter (1989.), u dosadašnjim provjerama te su korelacije bile slabe i uglavnom neznačajne. Ovi autori smatraju da to može indicirati postojanje dvaju odvojenih i ne nužno povezanih vjerovanja: vjerovanje u pravednost svijeta i vjerovanje u nepravednost svijeta. Ipak u nekim novijim mjerama koncepta vjerovanje u pravedan svijet, problem značenja slaganja s

tvrdnjama o pravednosti i nepravednosti riješen je tako da su u skalu uključene samo tvrdnje o pravednosti svijeta.

Jedna od takvih skala je i «Skala globalnog vjerovanja u pravedan svijet» koju je konstruirao Lipkus (1991.). Ova skala sadrži sedam tvrdnji koje se odnose na osnovno uvjerenje da je svijet u kome živimo općenito pravedan. U dosadašnjim primjenama ova se skala uglavnom pokazala kao jednodimenzionalna i pouzdana. Čestice na Lipkusovoj skali sadržajno se donekle poklapaju s česticama na Rubin i Peplauovoj skali, a u prilog njezinoj valjanosti govore nalazi o značajnim pozitivnim korelacijama sa skalom Rubina i Peplaua (Lipkus, 1991), tako da se često sugerira kao alternativa njihovoj skali.

Dalber, Montada i Schmitt (1987, prema Loo, 2002) su razvili skalu vjerovanja u pravedan svijet od šest čestica. Njihov instrument je također imao skalu za odgovore rangiranu od 1 (u potpunosti se slažem) do 6 (u potpunosti se ne slažem). Skalu su uspješno preveli i na druge jezike, i koristili je u više istraživanja u različitim zemljama. Lipkus, Dalbert i Siegler (1996, prema Loo, 2002.) su potvrdili da ova skala korelira s Lipkusovom skalom i to značajno (0.63).

1.1.4. ISTRAŽIVANJA U PODRUČJU SOCIJALNE PRAVEDNOSTI

Pretpostavka je većine istraživanja u kojima je korištena neka skala za mjerenje koncepta «vjerovanje u pravedan svijet» da rezultati na tim skalama reflektiraju snagu potrebe da se čuva jedna u osnovi pozitivna slika svijeta kao uređenog, stabilnog, predvidljivog i smislenog. Sukladno ovoj motivacijskoj hipotezi o individualnim razlikama u vjerovanju u pravedan svijet, može se očekivati da će rezultati na tim skalama biti povezani s mjerama onih konstrukata koji reflektiraju (posredno ili neposredno) takvu sliku svijeta u kome živimo, kao i motive, stavove, uvjerenja i ponašanja koji joj doprinose.

Ambrosio i Whatley (Loo, 2002.) su u svom istraživanju dobili da muškarci, u usporedbi s ženama, postižu više rezultate na skali «vjerovanje u pravedan svijet». Međutim O'Connor i suradnici (1996, prema Loo, 2002.) su dobili, primjenjujući Rubin i Peplauovu skalu kao i Lipkusovu skalu, da nema razlika između muškaraca i žena u stvarnom smislu. Ipak, ostala istraživanja su pokazala neke razlike između spolova na različitim faktorima. Tako je Whatley (1993) dobio značajnu razliku između muškaraca i žena, tj. dobio je da muškarci jače vjeruju u pravedan svijet od žena.

U mnogim je istraživanjima pokazano i da su okrivljavanju žrtve (npr. silovanja) skloniji muškarci nego žene (prema Čubela, 2001). Ovi nalazi se tumače time da muškarci ne samo da teže mogu razumjeti takav događaj iz perspektive žrtve, već i da su njihove reakcije prema seksualno zlostavljanim ženama srazmjerno više određene potrebom za uspostavljanjem pravde, a reakcije žena potrebom za uspostavljanjem kontrole. Sukladno tome su i dobiveni nalazi u istraživanju Kleinkea i Meyera (1990, prema Čubela, 2001.) da su okrivljavanju žrtve bili skloniji muškarci s visokim rezultatima na skali «vjerovanje u pravedan svijet», dok su u skupini ispitanica okrivljavanju žrtve bile sklonije one koje su imale niske rezultate na skali Rubina i Peplaua. U drugom istraživanju (Rubin i Peplau, 1975.) u kome su ispitanici igrali uloge porotnika u simuliranom suđenju za ubojstvo iz nehaja, ispitanici s visokim rezultatima na njihovoj skali su formirali negativniji dojam o optuženiku i založili se za veću kaznu.

Hafer i Olson (1998, prema Čubela, 2001.) izvješćuju o nekim svojim istraživanjima u kojima su ispitivali učinke razine koncepta «vjerovanje u pravedan svijet» na afektivne i bihevioralne reakcije studenata na loše ocjene i na nepostizanje bonusa koji bi omogućio brži završetak sudjelovanja u jednom dugom i dosadnom eksperimentu. Polazna postavka je bila da će ispitanici s visokim rezultatom na skali vjerovanje u pravedan svijet pokazati tendenciju da te negativne ishode procjenjuju kao manje nepravedne nego oni s niskim rezultatom na

skali «vjerovanje u pravedan svijet». U skupini studenata koji su bili «primorani» sudjelovati u dosadnom eksperimentu (jer nisu zaradili dodatne bodove) su oni koji su na skali vjerovanje u pravedan svijet imali veće rezultate, i svoju nevolju su procijenili kao pravedniju nego oni s niskim rezultatima na skali pravednosti. Ovaj je efekt bio izraženiji u situaciji u kojoj su studenti sami određivali koji će zadatak obavljati u prvoj a koji u drugoj fazi nego kod studenata koji nisu imali takvu mogućnost izbora. Autori nadalje zaključuju da su ti uvjeti izbora bili zapravo salijetan znak za samookrivljavanje i da su na taj način omogućavali onima koji vjeruju u pravedan svijeta da negativan ishod interpretiraju kao zaslužen i stoga pravilan. Korelacija između vjerovanja u pravedan svijet i procjena pravednosti iznosila je 0.39.

Vezu pravednosti s religioznošću prvi su ispitali Rubin i Peplau (1973, prema Rubin i Peplau, 1975.). Krenuli su od zapažanja da je većini zapadnih religija zapravo implicitno vjerovanje u pravedan svijet u kojem se nagrađuju dobra djela ili vrline, dok se loša djela ili «grijesi» kažnjavaju. Dobivene su značajne pozitivne korelacije rezultata na skali pravednosti s oba korištena pokazatelja religioznosti: s pohađanjem crkve ili sinagoge (0.42) i s vjerovanjem u aktivnog Boga (0.31). Ipak, nalazi između mjera ovih dvaju konstrukata u svim istraživanjima se nisu pokazala posve konzistentni.

Zanimljivi su i nalazi istraživanja Zweigenhafta i sur. (1985, prema Čubela, 2001.) koji su u svom istraživanju u skupini američkih studenata samo kod katolika dobili očekivanu pozitivnu korelaciju skale Rubin i Peplau s dva pokazatelja religioznosti (0.41 sa subjektivnom važnošću religije i 0.38 s pohađanjem crkve); u skupinama protestanata i Židova nije dobivena značajna povezanost, a u skupini kvekeri povezanost je bila negativna. Još jedno istraživanje je pokazalo da je u Engleskoj vjerovanje u pravedan svijet relativno izraženije kod protestanata nego kod Židova i katolika, a najmanje izraženo kod agnostika i ateista.

Ispitivana je i povezanost između skale Rubin i Peplau te Rotterove skale lokusa kontrole. Dobivene povezanosti između mjera ovih konstrukata konzistentno su značajne i kreću se uglavnom u rasponu od 0.30 do 0.58 (Furnham i Procter, 1998.). U jednom istraživanju na skupini naših studenata dobivena je povezanost ($r=-0.25$, $p<0.05$) između skale generalnog vjerovanja u pravedan svijet i ANSIE skale, na kojoj ukupan rezultat ukazuje na veću eksternalnu orijentaciju (Ćubela i sur., 1999.).

Lipkus (1991) je dobio slične rezultate u analizi korelacija Skale globalnog vjerovanja u pravedan svijet i Multidimenzionalne skale vjerovanja u pravedan svijet s Levensonovom skalom koja, uz subskalu internalnog lokusa, sadrži i dvije subskale vjerovanja u slučaj i moćne druge kao izvor kontrole. Sve mjere vjerovanja u pravedan svijet bile su u pozitivnoj korelaciji sa subskalom internalnog lokusa. Vjerovanje u pravedan svijet u personalnoj domeni je bilo povezano i s manjim vjerovanjem u slučaj, te (samo kod muškaraca) s vjerovanjem da je kontrola u rukama moćnih drugih.

Dosadašnji nalazi upućuju na to da su ljudi koji vjeruju u pravedan svijet manje skloni kao izvore upravljanja i uzroke onog što im se događa pripisivati eksternalnim faktorima i skloniji su doživljavati sebe kao izvor kontrole vlastitih postupaka i svoje sudbine. Ova je konstatacija u skladu s hipotezom Rubina i Peplaua (1975.) da onom tko vjeruje da sam može kontrolirati i svojim postupcima determinirati ono što mu se događa vjerovanje u pravedan svijet zapravo omogućuje predviđanje i osjećaj kontrole nad budućim ishodima i na taj način doprinosi osjećaju osobne efikasnosti i kompetentnosti u postizanju različitih ciljeva. Bez tog uvjerenja da je svijet pravedan teško bi bilo očekivati zasluženost potkrjepljenje zbog nepredvidljivih eksternalnih događaja.

Prema Lerneru (1998.), što je percipirana nepravda više vezana uz pojedinca, veća je prijetnja vjerovanju u pravedan svijet pa će i reakcije pojedinca na njih biti više usmjerene na očuvanje vjerovanja u pravedan svijet. Ukoliko nepravdu nije moguće negirati ili umanjiti,

postojat će vjerojatno tendencija da se situacija kognitivno restrukturira na način kojim se štiti vjerovanje u pozitivan svijet, naročito ako je riječ o nepravdi koja je osobno relevantna. Dalbert (1998.) smatra da ovakve tendencije mogu indicirati kako su ljudi skloni svijet u kome žive procjenjivati kao pravedniji ili barem manje nepravedan prema njima osobno nego prema drugim ljudima.

1.1.5. POSLJEDICE SOCIJALNE NEPRAVDE

Za psihologiju je važno pitanje kako ljudi reagiraju na percipiranu nepravdu na individualnoj, mikro i makro socijalnoj razini. Posljedice mogu varirati od osjećaja nezadovoljstva kod pojedinca koji je doživio ili uočio nepravdu, pa sve do sukoba većih socijalnih skupina. Čak i samo svjedočenje nepravdi koja je nanesena drugima, također može uzrokovati jaki osjećaj nepravde i ljutnje.

Ljudi vjeruju da zaslužuju pristojnost i poštivanje od strane drugih. Percepcija nepravde u svakodnevnom životu uključuje neku vrstu nepoštivanja. Percepcija nepoštivanja je bolji prediktor tužbi nego materijalni ili objektivni parametri. Odluka da se tuži medicinsko osoblje zbog propusta, često je manje vezana uz težinu propusta, a više uz osjećaj poštovanja i (ne)brige koju je medicinsko osoblje pokazalo prema pacijentu (Imershine & Brents, 1992; prema Miller, 2001)

Reakcije na doživljenu nepravdu se mogu podijeliti u dvije šire skupine: povlačenje i napad (Miller, 2001). U prvom slučaju postoji namjerno i nenamjerno povlačenje. Ako je izvor nepravde neka vrsta autoriteta, zbog odanosti organizaciji, grupi ili nečem drugom, može doći do nenamjernog povlačenja tj. do izostajanja aktivne reakcije. Bitno je naglasiti da percepcija socijalne nepravde može dovesti do smanjenja samopoštovanja, osjećaja manje vrijednosti, te depresije. Tako će npr. radnik radije ostati kući kad osjeti da je tretiran

nepravdedno. U mnogim studijama (prema Miller, 2001) se pokazalo kako je baš percipirana nepravda najčešće vezana uz povećanje radničkih protesta, krađa, nasilja. To i ne iznenađuje s obzirom da je emocija koja se najviše vezuje uz nepravdu upravo ljutnja.

Od iznimne važnosti je reagirati na nepravdu, te je osuditi. Ali bitno pitanje je kako društvo može reagirati na učinjenu nepravdu, a da pri tome ne učini novu.

1.2. MAKIJAVELIZAM

Slika o ljudskom ponašanju i doživljavanju, koja predstavlja predmet znanstvenog interesa psihologije, može biti upotpunjena komplementarnim pristupom u povezivanju teorija različitog opsega, odnosno razina općenitosti. Jedan od užih modela ponašanja, koji je svoj začetak doživio krajem šezdesetih godina odnosi se na psihologijsko uobličenje filozofsko-političkih pogleda renesansnog mislioca Machiavellija. Danas pojam «makijavelizam» označava svako ponašanje karakterizirano manipuliranjem ljudima pomoću lukavstva, laskanja, zavaravanja, prijetnji i pritisaka s namjerom da se upravlja i kontrolira njihovo ponašanje u svrhu postizanja osobnih ciljeva. Pod pojmom manipulacije podrazumijeva se navođenje drugoga da učini nešto što inače ne bi učinio, a bez upotrebe sile; osim toga, uspješnu manipulaciju predstavlja i postizanje određene koristi, a na štetu nekog drugog. U osnovi makijavelističkog interpersonalnog ponašanja je uvjerenje da se ljudima može i treba manipulirati, izrazita sklonost da se to čini u interpersonalnim odnosima, i socijalna vještina u primjeni takvih postupaka (Petz, 1992.).

Konstrukt makijavelizma plod je brojnih istraživanja u kojima se ističe doprinos psihologa Christiea i Geisove (prema Milas, 1990.). Oni su Machiavellijeve stavove o ljudskoj prirodi i načinu postupanja s ljudima teorijski uobličili u mjerljivu dimenziju

razlikovanja ljudi, s namjerom da tako izdvoje osobe sklone manipuliranju i iskorištavanju drugih zbog postizanja vlastite dobiti.

Konstrukt makijavelizma operacionaliziran je početno sa dvije skale od po dvadeset čestica (Christie, 1970., prema Milas, 1990.). Autori su predvidjeli visoku konkordantnost između nečijih uvjerenja u mogućnost manipuliranja, sklonosti ka manipuliranju i sposobnosti da se to čini. Viši rezultat na skali makijavelizma podrazumijevao je ujedno i veću sklonost manipuliranju. Makijavelist mora vjerovati u mogućnost manipuliranja drugim ljudima, koristiti manipuliranje te pokazati vještinu manipuliranja.

Kao najvažnije determinante koje mogu naglasiti ili prigušiti očitovanje makijavelističkih obilježja, izdvojene su (Christie, 1970., prema Mikec, 2001):

1. nestrukturiranost i neodređenost situacije
2. postojanje irelevantnog afekta
3. kontakt licem u lice.

Što je situacija neodređenija to je pogodnija improvizaciji i mogućnosti da se interpersonalnom manipulacijom utječe na ishod. Situacija može sadržavati element nebitan za samo ostvarenje cilja, ali dovodi do emocionalnog angažmana nekih pojedinaca. Postojanje irelevantnog afekta smanjuje efikasnost «niskih» machova, te dovodi do distrakcije od cilja. Samo ukoliko postoji izravan kontakt licem u lice, ishod interpersonalne interakcije je povoljniji po osobe visokog rezultata na skali makijavelizma.

Karakteristike koje iskazuju makijavelisti u odnošenju prema ljudima mogu se sažeti kao:

1. opiranje društvenom utjecaju
2. usmjerenost na kogniciju
3. inicijacija i kontroliranje strukture

Za nemakijaveliste vrijedi suprotno:

1. podložni su društvenom utjecaju
2. usmjereni su na ljude
3. usvajaju strukturu.

Pokazalo se da makijavelisti imaju točniju predodžbu o tome kakvi su ljudi općenito, dok su nemakijavelisti, usprkos općenito krive predodžbe o ljudima, sposobni bolje diferencirati jedne od drugih.

Vladanje makijavelista se može opisati kao koncentriranost na zadatak i zatvorenost prema spontanoj afektivnoj interakciji s drugima, dok nemakijavelisti upravo emotivnim vezivanjem uz druge ljude ili uz neku sporednu komponentu same situacije, bivaju ometeni i skrenuti sa zadatka.

Ponašanje makijavelista, kako je pokazano istraživanjima, uvjetovano je isključivo racionalnim opravdanjem, dok nemakijavelisti postupke suprotne vlastitim uvjerenjima opravdavaju mijenjanjem uvjerenja, čime rješavaju kognitivnu disonancu (Bogart, 1970.; prema Milas, 1990.).

Početni period posvećen izgradnji teorijske osnove modela makijavelističkog ponašanja temeljen je uglavnom na radovima objedinjenim u knjizi Christiea i Geisove (1970, prema Milas, 1990.). Na žalost rezultati cijelog mnoštva eksperimenata dovedeni su u pitanje neprimjerenim postupcima validacije i provjere instrumenta kojima je konstrukt makijavelizma operacionaliziran.

Psihometrijska analiza skala korištenih u istraživanjima (Mach IV i Mach V) ukazala je na neodrživost hipoteze o unidimenzionalnosti ovog konstrukta, kako je implicitno bio postuliran.

Neosporno slaganje koje postoji među različitim faktorskoanalitičkim radovima u pogledu prirode makijavelističkog konstrukta, izostaje kada se radi o broju i identifikaciji

dobivenih faktora. Prostor kojeg opisuju čestice skale Mach IV može biti sažet, ovisno o istraživanju, na četiri do osam dimenzija. Najčešće se ipak spominje četverofaktorska solucija (Hunter, 1982.; Vleeming, 1984.) (prema Milas, 1987.) koja se pokazuje kao postojana i kongruentna u međukulturalnim usporedbama (Milas, 1987.). Faktori koji su bili replicirani nazvani su: «varanje», «amoralnost», «cinizam» i «laskanje» (Milas, 1987.).

Nomotetička «osamljenost» makijavelizma se nameće kao najveći propust autora Christea i Geisove, koji eksperimentalne nalaze nisu primjereno ugradili u širu teorijsku cjelinu. Na taj način, ne samo da odsustvo teorijskog konteksta čini vrijednost podataka vrlo ograničenom, već i pretpostavljena novost i posebnost ovog konstrukta u odnosu na već postojeće konstrukte, uklopljene u sveobuhvatne personološke sisteme ili elaborirane uže modele ponašanja, biva problematizirana.

Kako pokazuje studija (Hunter, 1982; prema Milas, 1990.) osobe ciničkog svjetonazora sklone su kompetitivnosti i fatalizmu. Služe se laskanjem u komunikaciji s osobama koje vide kao moćne druge (powerful others), a samopoštovanje im je izrazito nisko, to niže što su manje kompetitivni. Nedostatak kompetitivnosti kod cinika također dovodi do okretanja dogmatizmu, dok je pojačana kompetitivnost osnova za primjenu varanja u interpersonalnim odnosima, pogotovo ukoliko time ne riskiraju. Varanje kod osoba koje ga upražnjavaju dovodi do uvjerenja kako su ljudi amoralni, što je očigledno jedan od oblika projekcije.

Pokazalo se da makijavelizam, mjereno skalama Mach IV i Mach V, dosljedno korelira jedino s mjerama društvene poželjnosti, odnosno posredno sa svim varijablama koje se temelje na ispitanikovo spremnosti da sebi pripiše nepoželjne osobine. Nije utvrđena nikakva korelacija s inteligencijom, društvenom klasom, političkom ideologijom, autoritarnošću, potrebom za postignućem ili traženjem uzbuđenja.

1.3. DEVIJANTNO PONAŠANJE

1.3.1. DEFINIRANJE DEVIJANTNOG PONAŠANJA

Društveno neprilagođeno, devijantno, delinkventno, asocijalno, antisocijalno, društveno neprihvatljivo i slično ponašanje su termini kojima se pokušava označiti određeni raspon (varijabilitet) ponašanja pojedinca koje karakterizira odstupanje od normi, vrijednosti i prihvaćenih modela ponašanja određene društvene zajednice. Mnogi autori su se okušali u definiranju tih pojmova (prema Ajduković, 1982):

- Hudek, Andre i Allen (1980): Devijantnost je stanje u kome tradicionalno društveno prihvaćene norme i vrijednosti nisu uključene, odnosno individualno internalizirane kao valjan putokaz individualnog ponašanja
- Jervis (1977): Devijantnost je kršenje normi koje se smatraju «ispravnima», «zdravim» i «moralnim»; ona je kršenje zabrane
- Uzelac (1980): Poremećaji u ponašanju koji odudaraju od opće prihvaćenih normi ponašanja dotične sredine, koji znače štetnost pa i opasnost po osobu koja manifestira takvo ponašanje kao i za njenu okolinu

Na osnovi navedenih definicija, može se vidjeti da pojam devijantno ili delinkventno ponašanje označava odnos prema nekim normama, tj. odstupanje od tih normi. Ako se prihvati ovakvo pojmovno određenje devijantnog ponašanja onda ono sadržajno podrazumijeva i one oblike nekonformističkog ponašanja koji su društveno poželjni u smislu

društvenog razvitka i napretka. Ipak mijenjanjem opće prihvaćenih normi ponašanja, mijenja se i sadržaj pojma devijantno. Tako npr. dok je uživanje droga u nekim zajednicama Južne Amerike uobičajeno, kod nas se nalazi gotovo u svim klasifikacijama devijantnog ponašanja. Za društveno neprihvatljivo ponašanje možemo reći i da je produkt stvarne ili potencijalne reakcije drugih na to ponašanje, tj. odstupanje od normi i samog ponašanja na koje se nadovezuje određena društvena sankcija.

Iz definicija devijantnog ponašanja možemo primijetiti da pokrivaju široki raspon i varijabilitet pojava. Zbog toga postoje razne klasifikacije i tipologije devijantnog ponašanja. Zajedničko svim tim klasifikacijama je podjela u određeni broj kategorija na osnovi fenomenologije, odnosno nekih vanjskih oblika izražavanja devijantnosti. Takav pristup klasifikaciji ne zadovoljava neke uobičajene kriterije dobre klasifikacije (prema Ajduković, 1982):

- Određeni broj unaprijed određenih kategorija pri klasifikaciji devijantnog ponašanja ne osigurava da će se pokriti cijeli raspon devijantne pojave.

- Većina kategorija klasifikacije je nejasno i nejednoznačno definirana.

- Kategorije nisu oštro razgraničene i pripadnost jednoj od mogućih kategorija ne isključuje pripadnost i nekoj drugoj.

1.3.2. MJERENJE DEVIJANTNOG PONAŠANJA

Metoda samoiskaza devijantnog i delinkventnog ponašanja javila se pedesetih godina ovog stoljeća, a kao utemeljitelji ove metode smatraju se Nye i Short (Ajduković, 1984.). Pojam «samoiskaz» nastao je kao posljedica metodologije prikupljanja podataka. Ona se sastoji u sljedećem: na određenom uzorku ispitanika primjeni se upitnik u kojem se pitanja odnose na određene aspekte devijantnog i delinkventnog ponašanja, a zadatak ispitanika je da

odgovori da li je počinio određena djela, koliko često i sl. Njihove izjave uzimaju se kao indikator devijantnog i delinkventnog ponašanja.

Osnovni nedostatak velikog broja upitnika delinkventnog ponašanja odnosi se na sadržaj i strukturu pitanja u upitniku, te na zahtjev koji se postavlja pred ispitanika.

Analiza konstruiranih upitnika pokazala je da pitanja u upitniku uglavnom nisu reprezentativna u odnosu na raspon delinkventnog ponašanja. Nerijetko su pitanja koja se odnose na jednu dimenziju delinkventnog ponašanja prevladavajuća.

Uobičajeni način davanja odgovora na pojedina pitanja u gotovo svim upitnicima samoiskaza također je potencijalni izvor pogreške prilikom zaključivanja na osnovu samoiskaza delinkventne aktivnosti. Kategorije odgovora kao npr. često, ponekad, rijetko u velikoj mjeri su podložne različitoj interpretaciji ispitanika, te ne omogućavaju uvid u stvarnu frekvenciju pojavljivanja određenih oblika delinkventne aktivnosti. Jednoznačnost interpretacija mogla bi se osigurati definiranjem svakog prekršaja u terminima specifične situacije i specifičnog ponašanja. Pri tome se mora paziti da se ne pređe u ekstrem, opisujući svaki, pa i mali, segment devijantnog ponašanja, što bi moglo nepoželjno produžiti upitnik.

Ipak navedeni nedostaci samoiskaza kao indikatora delinkvencije su uglavnom tehničke naravi, i kao takvi mogu se relativno lako prevladati.

Short i Nye (1957, prema Ajduković, 1982.) su zaključivali o valjanosti metode na osnovi usporedbe rezultata koje postižu takozvane poznate skupine, odnosno maloljetni delinkventi u odgojno popravnom domu na jednoj strani i učenici redovnih škola na drugoj strani. Istraživanja pokazuju da mladi u popravilištu izvještavaju o većem broju, i to težih prekršaja, nego adolescenti iz opće populacije. Također je još dobiveno da se ispitanici, identificirani kao delinkventi, statistički značajno razlikuju s obzirom na uradak u upitniku od ispitanika koji nisu evidentirani.

Autori su zaključili kako rezultati pokazuju da dobiveni odgovori imaju visoki stupanj valjanosti, te da se samoiskaz može koristiti kao valjani indikator delinkvencije, a napose u evaluaciji preventivnog rada s rizičnim skupinama mladih.

2. CILJEVI I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

2.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Kod nas je u posljednjih nekoliko godina kako zbog ratnih zbivanja, tako i zbog ekonomske i političke tranzicije došlo do različitih oblika nepravde društva prema pojedincu. Kako je činjenica da je mjerenje socijalne (ne)pravde relativno rijetko i da posljedice percipirane nepravde nisu sustavno ispitivane, a da spoznaja da je svijet nepravedan psihološki može biti pogubna osobito za mlade ljude koji još uvijek razvijaju svoj sustav vrijednosti, jedan od ciljeva ovog istraživanja bio je ispitati u kojoj mjeri i što se uočava kao socijalna nepravda.

Jedan od kriterija odabira ispitanika bio je školsko usmjerenje. Naime, učenici različitih usmjerenja se razlikuju po sustavu vrijednosti (Hajnić, 2002.). Tako učenici gimnazija svoj uspjeh u većoj mjeri pripisuju internalnim faktorima poput truda i upornosti, dok učenici stručnih škola svoje uspjehe pripisuju eksternalnim faktorima poput sreće, sudbine, poznanstva. S druge strane poznat je problem da nastavnici ne postupaju sa svim učenicima jednako. Zbog toga, osim prema spolu, posebno nas je zanimalo da li i školsko usmjerenje djeluje na razlike u percepciji nekih aspekata socijalne nepravde.

Osjećaj da je socijalna zajednica u kojoj pojedinac živi nepravedna, može rezultirati izmjenom sustava vrijednosti, osjećajem besperspektivnosti, te iskazivanjem tendencije ka devijantnim oblicima ponašanja. Osobito je rizično ukoliko mladi uočavaju različite oblike nepravde u društvu u kojem žive. Stoga se u ovom radu željelo vidjeti da li postoji povezanost i u kojoj mjeri između percepcije nepravednosti, tendencije ka devijantnim ponašanjima i makijavelizma.

Rubin i Peplau (1975) su proveli istraživanje gdje su ispitanici igrali uloge porotnika u simuliranom suđenju za ubojstvo. Ispitanici s visokim rezultatom na skali «Vjerovanje u pravedan svijet» su se zalagali za veće kazne. Naš cilj je bio ispitati odnos u odabiru kazne prema prekršiteljima zakona kojima je nanesen neki oblik socijalne nepravde. Željeli smo provjeriti da li će ispitanici biti blaži u davanju kazni ili čak osloboditi osobe koje su doživjele neku vrstu socijalne nepravde.

2.2. PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Iz gore navedenog možemo i formulirati probleme ovog istraživanja:

- 1.) Ispitati percepciju nekih aspekata socijalne nepravde kod mladih u funkciji spola i školskog usmjerenja.
- 2.) Ispitati povezanost različitih dimenzija percepcije socijalne nepravde sa:
  - a) makijavelizmom
  - b) devijantnim ponašanjem
  - c) tolerancijom na devijantna ponašanja.
- 3.) Ispitati da li prethodna nepravda učinjena prema prekršiocu zakona utječe na procjenu težine djela.

3. METODOLOGIJA

3.1. ISPITANICI

Istraživanje je provedeno na učenicima drugih i trećih razreda srednjih škola u Zagrebu. Uzorak obuhvaća učenike dviju gimnazija, XVI. Gimnazije i XV. Gimnazije, kao i učenike dviju strukovnih škola, Škola za cestovni promet i Hotelijersko turistička škola. Ukupno je sudjelovalo 170 ispitanika, a zbog neadekvatnog ispunjavanja upitnika odbačeno je 6 ispitanika. Obradeni su rezultati 85 (51,83%) ispitanika i 79 (48,17%) ispitanica.

Tablica 1. *Broj ispitanika u pojedinim skupinama*

	GIMNAZIJE	STRUKOVNE ŠKOLE	UKUPNO
MUŠKI	43	42	85
ŽENSKI	39	40	79
UKUPNO	82	82	164

3.2. INSTRUMENTI

UPITNIK PERCEPCIJE SOCIJALNE NEPRAVDE

Upitnik percepcije socijalne nepravde konstruirali su D. Ljubotina i O. Družić-Ljubotina 2001. Svrha upitnika je mjerenje percepcije nepravdnosti socijalne zajednice, odnosno društva u kojem pojedinac živi. Preliminarna verzija je primijenjena na studentima psihologije Filozofskog fakulteta Zagreb i sadržavala je 38 čestica. Na osnovi sadržajne i

diskriminativne valjanosti za konačnu verziju našeg upitnika odabrana je 21 čestica (prilog 8.2.2.).

Nakon psihometrijske analize definirano je pet subskala koje predstavljaju relativno neovisne dimenzije percepcije socijalne nepravde. Dobiveni faktori su sljedeći:

1. «Opća neravnopravnost članova u društvu» koje definiraju čestice 1, 2, 3, a odnosi se na percepciju da je društvo općenito nepravedno i da svi njegovi članovi nisu u jednakom položaju.
2. «Nejednakost članova pred zakonom» koji definiraju čestice 6, 7, 8, 9, a odnosi se na percipiranje činjenice da društvo ne sankcionira kriminal, te da pojedinci nisu jednaki pred zakonom.
3. «Neprihvatanje društvenih vrijednosti» koji definiraju čestice 10, 11, 12, a odnosi se na percipiranje toleriranja socijalnih nepoželjnih ponašanja društvene zajednice.
4. «Obiteljska nepravda» koji definiraju čestice 14, 15, 16, 17, a koji se odnosi na percepciju nepravde u vlastitoj obitelji.
5. «Nepravda u školi» koji definiraju čestice 18, 19, 20, 21, a koji se odnosi na percipiranje nepravde u školi kako od strane nastavnika tako i od ostalih učenika.

Navedeni faktori korišteni su u daljnjim analizama. Tvrdnje su se odnosile na percepciju različitih oblika nepravde socijalne zajednice. Zadatak ispitanika bio je da uz svaku tvrdnju označi stupanj slaganja s tom tvrdnjom. Stupanj slaganja izražava se na ljestvici od pet stupnjeva (1=uopće se ne slažem; 5=u potpunosti se slažem). Ukupni rezultat definiran je kao zbroj odgovora podijeljen s brojem čestica što omogućuje usporedbu rezultata na različitim subskalama. U analizi određene čestice su rekodirane s ciljem da na svim česticama veći rezultat znači veću percipiranu nepravdu.

SKALA MAKIJAVELIZMA – MM-1

U našem radu korištena je modificirana verzija skale makijavelizma, MM-1 (prema Milas, 1990.). Čestice skale MM-1 opisuju prostor koji se može svesti na četiri latentne dimenzije – varanje, amoralnost, cinizam i laskanje. Zadatak ispitanika je da izraze svoje slaganje, odnosno neslaganje sa svakom od dvadeset prezentiranih tvrdnji na skali od 1-5 (1=uopće se ne slažem; 5= u potpunosti se slažem). Pet bodova donosi maksimalno slaganje s makijavelističkom tvrdnjom (ukoliko ispitanik zaokruži 5), ili maksimalno neslaganje (ukoliko ispitanik zaokruži 1). Obzirom na utvrđenu multidimenzionalnost makijavelizma, kao mjera makijavelizma uzimaju se rezultati dobiveni na subskalama. Ukupan rezultat predstavlja jednostavan zbroj po česticama.

Za polovicu tvrdnji, na subskalama cinizma i laskanja, veći stupanj slaganja s tvrdnjama ukazuje na veću izraženost makijavelizma. Kod čestica na subskalama varanja i amoralnosti privrženost makijavelističkim idejama izražava se putem neslaganja. Ovime se nastojala kontrolirati tendencija ispitanika da odgovaraju na isti način. Da li je netko visoko ili nisko na dimenziji makijavelizma ovisi o tome da li su ostali ispitanici u skupini «viši» ili «niži» od njega.

Prethodna verzija skale makijavelizma, MM-0, sastojala se od 36 tvrdnji koje su formirale četiri subskale. Provjera pouzdanosti subskala makijavelizma pokazala je da subskale varanja i amoralnosti pokazuju zadovoljavajuću pouzdanost tipa nutarnje konzistencije, pa su one bez preinaka korištene u skali MM-1. U skali cinizma došlo je do zamjene jedne tvrdnje, dok se skala laskanja pokazala metrijski najslabijom, što je posljedica njene kratkoće. Subskala je produžena, a izbačena je čestica s najmanjom projekcijom na faktoru laskanja. Za naše istraživanje skala je svedena na 20 tvrdnji (prilog 8.2.3.), pet za svaku subskalau, a kao kriterij uzete su najveće korelacije čestica sa ukupnim rezultatom na

svakoj subskali. Svaka subskala ima zadovoljavajuću pouzdanost tipa unutarnje konzistencije ($\alpha_{\text{mak1}}=0,78$; $\alpha_{\text{mak2}}=0,74$; $\alpha_{\text{mak3}}=0,75$; $\alpha_{\text{mak4}}=0,74$).

UPITNIK SAMOISKAZA DEVIJANTNOG PONAŠANJA

Za potrebe istraživanja korišten je upitnik samoiskaza devijantnog i delikventnog ponašanja koji je konstruirala Ajduković M. 1982., a posjeduje vanjsku valjanost s obzirom na predmet mjerenja. Pitanja u upitniku su izabrana na osnovi analize slučajnog uzorka neprihvatljivih ponašanja. Upitnik se sastojao od 42 pitanja. Najveći broj pitanja odnosio se na konkretne oblike neprihvatljivog ponašanja, te na kontakte s policijom.

Za potrebe našeg istraživanja odabrali smo 29 pitanja prilagođenih srednjoškolskoj populaciji na kojoj je istraživanje i provedeno (prilog 8.2.4.). Pitanja u upitniku se odnose na određene aspekte devijantnog ponašanja, relevantnog za tu populaciju. Pitanja su različite težine, od blažih do težih devijacija. Zadatak svakog ispitanika bio je da odgovori pismeno da li je počinio određeno djelo, koliko puta u toku života (1. nikad; 2. 1-2 puta; 3. više puta), i za naše potrebe dodano je pitanje da li takvo ponašanje tolerira kod drugih ljudi i uolikoj mjeri (1. prihvatljivo/ne smeta mi; 2. djelomično prihvatljivo/ponekad mi smeta; 3. neprihvatljivo/jako mi smeta). Ukupan rezultat predstavlja jednostavan zbroj po česticama, čime veći rezultat predstavlja viši broj devijantnih ponašanja i manju toleranciju na devijantna ponašanja. Raspon rezultata se kreće od 32 do 77, odnosno od 32 do 85.

Ispitivanje valjanosti metode samoiskaza provodilo se putem uspoređivanja rezultata na upitniku samoiskaza devijantnog ponašanja sa nekim varijablama vezanim uz delikventnu aktivnost (spol, dob, ekonomsku situaciju, uspjeh u školovanju), metodom «poznatih»

skupina, procjenama nastavnika, službenim podacima. Rezultati takvih istraživanja jasno govore u prilog valjanosti metode samoiskaza.

PRIČE O KRŠENJU ZAKONA

U svrhu našeg trećeg problema, konstruiran je upitnik sa po tri kratke priče koje su opisivale situacije u kojima je pojedinac prekršio zakon. Napravljene su dvije verzije priča: A i B. Situacije kršenja zakona su u obje verzije bile jednake, ali u upitniku A verzije priče su sadržavale situaciju kršenja zakona čemu je prethodilo nanošenje socijalne nepravde pojedincu, dok su u B verziji upitnika opisana samo situacije kršenja zakona. Ispitanicima su upitnici podijeljeni po slučaju tako da je 51.8% ispitanika rješavalo upitnik A verzije, a 48,2% upitnik B verzije. Zadatak ispitanika je bio da se zamisle u ulozi suca i odluče koju kaznu bi odredili pojedincu. Za svaku priču iz A i B verzije upitnika su uspoređivani 4 moguća odgovora. Ponuđeni odgovori su sadržavali potpuno oslobođenje, uvjetno oslobođenje, novčanu kaznu i zatvorsku kaznu. Upitnici i odgovori se nalaze u prilogu 8.2.5.

3.3. POSTUPAK

Ispitivanje je provedeno grupno, na učenicima trećih i četvrtih razreda srednjih škola u sklopu redovne nastave. Ispitivanje je unaprijed dogovoreno s profesorima psihologije u svakoj školi zasebno. Grupe su bile različite veličine, ovisno o broju učenika. Razredi su bili uglavnom miješani, dok je jedan bio isključivo muški. Testiranje je provedeno uz prisutnost profesora psihologije. Eksperimentator se predstavio učenicima kao apsolvent psihologije i objasnio da se istraživanje provodi u svrhu izrade diplomskog rada, te da je sudjelovanje dobrovoljno i anonimno kako bi time osigurali što veću iskrenost ispitanika. Nakon što su

ispitanicima podijeljeni upitnici, pročitana je zajednička uputa koju su oni mogli pratiti na svojim listovima. Ispitanicima je trebalo otprilike 30 minuta da ispune upitnik sa svim skalama. Nakon što su svi predali ispunjene upitnike, ostatak vremena se iskoristio za objašnjenje svrhe ispitivanja i za eventualna pitanja i diskusiju.

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. OSNOVNA STATISTIČKA ANALIZA SKALE NEPRAVDE

U tablicama 2. i 3. prikazane su osnovne deskriptivne vrijednosti čestica i subskala upitnika socijalne nepravde (čestice su navedene u prilogu 8.2.2.).

Tablica 2.

Prikaz aritmetičkih sredina (M), standardnih devijacija (SD) svih čestica upitnika socijalne nepravde poredanih po veličini aritmetičkih sredina (od veće prema manjoj), te frekvencije ispitanika koji prijavljuju pojedini odgovor*

Redni broj čestice	N	M	SD	1	2	3	4	5
8	164	4,45	,85	0,6	2,4	12,2	20,7	64,0
7	163	4,41	,83	1,2	1,2	11,0	28,2	58,3
4R	164	4,15	,99	1,8	4,9	17,1	28,7	47,6
6	164	4,12	1,18	6,1	4,3	14,0	22,6	53,0
2R	164	4,06	,93	1,8	3,7	18,3	39,0	37,2
9	164	3,96	1,13	4,9	7,3	14,0	34,8	39,0
10	164	3,91	1,00	3,0	4,3	23,2	37,2	32,3
19	164	3,91	1,15	3,7	9,8	19,5	26,2	40,9
13	164	3,87	1,01	2,4	5,5	27,4	32,3	32,3
18	164	3,85	1,21	4,9	11,0	18,9	25,0	40,2
1R	164	3,82	,99	1,8	6,1	31,1	30,5	30,5
5R	164	3,51	,97	0,6	14,0	38,4	28,0	18,9
11	164	3,43	1,20	6,1	16,5	30,5	22,0	25,0
20	164	3,35	1,25	7,3	18,3	31,7	17,1	25,6
21R	164	2,93	1,23	13,4	25,6	29,3	18,3	13,4
12	163	2,83	1,06	11,7	23,9	40,5	17,2	6,7
3R	163	2,65	1,07	12,9	36,2	30,1	14,7	6,1
14	164	2,38	1,20	27,4	33,5	19,5	12,8	6,7
16	164	1,77	,95	51,2	27,4	15,9	4,3	1,2
17	163	1,59	1,00	64,4	23,3	4,3	4,9	3,1
15	164	1,54	,96	67,1	20,7	6,1	3,0	3,0

* Zadatak ispitanika bio je da na ljestvici od 5 stupnjeva (1=uopće se ne slažem; 2=uglavnom se ne slažem; 3=osrednje se slažem; 4=uglavnom se slažem; 5=u potpunosti se slažem) procjene u kojoj se mjeri slažu sa svakom od 21 tvrdnjom

R - Čestice označene slovom R su obrnuto bodovane, tako da viši rezultat uvijek ukazuje na veću izraženost nepravde

Kao što se može vidjeti iz tablice 2., mladi u visokom stupnju percipiraju različite oblike nepravde. Najistaknutija nepravda koju percipiraju ispitanici odnosi se na tri čestice. To su čestice 8 «Mnogi su se na nepošten način obogatili tijekom rata u Hrvatskoj» ($M=4,45$; $SD=0,85$), zatim 7 «Mnogi kriminalci su i dalje na slobodi» ($M=4,41$; $SD=0,83$), te čestica 4r «Mirovine su dovoljne za pristojan život» ($M=4,15$; $SD=0,99$). Čak je 64% ispitanika koji se u potpunosti slažu s tvrdnjom o nepoštenom bogaćenju, dok se sa ostale dvije tvrdnje, o kriminalcima i mirovinama, slaže 58,3% odnosno 47,6% mladih. Slični rezultati su dobiveni i u istraživanju XI. Psihologijske ljetne škole (2002.), gdje su mladi također kao najizraženiju nepravdu percipirali tvrdnje o nepoštenom bogaćenju i kriminalcima. Šakić (1999, prema Ljubotina, Družić Ljubotina, 2003) na uzorku odraslih nalazi 88,4% ispitanika koji se slažu s tvrdnjom o sumnjivom bogaćenju. Slično je i kod tvrdnje da su mnogi kriminalci i dalje na slobodi.

S druge strane, relativno manju nepravdu ispitanici percipiraju za čestice: «Ne osjećam da sam ravnopravan član moje obitelji» ($M=1,54$; $SD=0,96$), «Roditelji me kažnjavaju i kada nisam kriv» ($M=1,59$; $SD=1,00$), sa kojima se u potpunosti slaže svega 3% ispitanika, te za česticu «Moji roditelji kod mene primjećuju samo loše strane» ($M=1,77$; $SD=0,95$) s kojom se u potpunosti slaže 1,2% ispitanika. Ovako nizak postotak percipirane nepravde vezane uz obitelj predstavlja zadovoljavajući podatak, jer upravo u obitelji mladi razvijaju bazični osjećaj za pravdu te testiraju pravednost socijalnih odnosa.

Tablica 3.

Prikaz aritmetičkih sredina (M), standardnih devijacija (SD) svih faktora upitnika socijalne nepravde poredanih po veličini aritmetičkih sredina (od veće prema manjoj)

Subskale	N	M	SD
NPRAV2	163	4,2347	,7009
NPRAV1	163	3,5092	,6862
NPRAV5	164	3,5091	,9492
NPRAV3	163	3,3906	,8507
NPRAV4	163	1,8175	,8142

NPRAV1 – skala «opća neravnopravnost članova u društvu

NPRAV2 – skala «nejednakost članova pred zakonom»

NPRAV3 – skala «neprihvatanje društvenih vrijednosti»

NPRAV4 – skala «obiteljska nepravda»

NPRAV5 – skala «nepravda u školi»

Čestice koje opisuju pojedini faktor (što je prije navedeno) mogu se promatrati kao zasebne subskale. Subskala za koju ispitanici percipiraju najizraženiju nepravdu svakako je «Nejednakost članova pred zakonom» ($M=4,24$; $SD=0,70$) što se može vidjeti u tablici 3. ali se može i zaključiti iz prethodne tablice 2. s obzirom da tu subskalalu čine čestice o nepoštenom bogaćenju, kriminalcima koji su i dalje na slobodi, te čestica «Država ne kažnjava dovoljno one koji su je opljačkali» i «Kod nas se zakon ne primjenjuje jednako na sve». Očito je da se ta subskala odnosi na percepciju činjenice da društvo ne sankcionira kriminal, te da pojedinci nisu jednaki pred zakonom. Relativno najmanje nepravde percipira se na česticama subskale «Obiteljska nepravda» ($M=1,82$; $SD=0,81$) koja opisuje percepciju nepravde u vlastitoj obitelji. Može se zaključiti kako je ipak obitelj ta koja može pružiti sigurnost mladoj osobi u društvu koje ono doživljava nepravednim.

Provedenom analizom varijance (ANOVA) smo željeli utvrditi da li postoji razlika između ispitanika na subskalama upitnika socijalne nepravde u funkciji spola i školskog usmjerenja. Dobiveni rezultati prikazani su u tablici 4.

Tablica 4.

Rezultati složene analize varijance za 5 subskala upitnika socijalne nepravde uz korištenje 2 nezavisne varijable – spol i školsko usmjerenje

		Sume kvadrata	Df	F	p
SPOL	NPRAV1	3,181	1	6,894	0,010*
	NPRAV2	0,424	1	0,859	0,355
	NPRAV3	0,486	1	0,813	0,369
	NPRAV4	0,240	1	0,361	0,549
	NPRAV5	2,055	1	2,580	0,110
ŠKOLA	NPRAV1	0,998	1	2,163	0,143
	NPRAV2	0,731	1	1,483	0,225
	NPRAV3	18,914	1	31,632	0,000**
	NPRAV4	5,022	1	0,001	0,978
	NPRAV5	10,806	1	13,566	0,000**
SPOL*ŠKOLA	NPRAV1	3,757	1	0,008	0,928
	NPRAV2	0,809	1	1,639	0,202
	NPRAV3	0,272	1	0,455	0,501
	NPRAV4	0,100	1	0,151	0,698
	NPRAV5	1,795	1	2,253	0,135

* - $p < 0,05$

** - $p < 0,01$

df – stupnjevi slobode

F – F omjer

P - značajnost

NPRAV1 – skala «opća neravnopravnost članova u društvu

NPRAV2 – skala «nejednakost članova pred zakonom»

NPRAV3 – skala «neprihvatanje društvenih vrijednosti»

NPRAV4 – skala «obiteljska nepravda»

NPRAV5 – skala «nepravda u školi»

Kao što je vidljivo u funkciji spola je dobivena samo jedna statistički značajna razlika, na subskali «Opća neravnopravnost članova u društvu» ($F=6,894$; $p < 0,05$). Dobivena je razlika u smjeru da ispitanice procjenjuju veću nepravdu, tj. da postižu veće rezultate na spomenutoj subskali upitnika socijalne nepravde. Dobiveni rezultati slažu se sa istraživanjem koje je proveo Whatley M. (1993.) gdje je, koristeći analizu varijance na svojim rezultatima, dobio da muškarci, za razliku od žena, jače i više vjeruju u pravedan svijet. Slični rezultati su dobiveni u istraživanju na 1905 ispitanika XI. Psihologijske ljetne škole (2001.) gdje su

dobivene razlike između ispitanica i ispitanika i to upravo na subskali «Opća neravnopravnost članova u društvu» kod srednjoškolaca ($t=-4,25$; $p<0,01$) u smjeru više percepcije nepravde kod ispitanica.

Razlog percipiranja više nepravde kod ispitanica možemo objasniti time da djevojke ranije sazrijevaju, pa tako vjerojatno i ranije počinju razmišljati o životu i problemima koje život donosi, te prije i u većoj mjeri primjećuju nepravdu oko sebe. Kod mladića takvi problemi u prvi plan stupaju vjerojatno tek u studenskoj dobi. Također jedan od razloga što žene percipiraju veću nepravdu, pogotovo na subskali «Opća neravnopravnost članova u društvu», može biti i odnos društva prema ženi. U društvu se još uvijek prevladava odnos prema ženama, koji ih ograničava u ostvarenju postignuća i slobode. Zbog tradicijskih pogleda, žena se implicitno vezuje za dom i obitelj. Djevojke procjenjuju da je za uspjeh u životu bitna upornost (Kamenov, 1991; prema Hajnić 2002), te moral i poštenje (Hajnić, 2002), jer se na taj način žele više dokazivati u profesionalnom smislu.

Miller (2001) je pokazao zanimljivu povezanost između poštovanja i pravednosti. Kada se osobu uvrijedi, ili joj se uskrati poštovanje za koje vjeruje da ima pravo, ona osjeća da je nepravедно tretirana. On to objašnjava «...nepoštovanje izaziva osjećaj nepravde jer dovodi do socijalne neravnoteže...». Time bi se također mogla objasniti dobivena razlika među spolovima. U poslovnom svijetu žena se često mora više truditi i dokazivati svoje sposobnosti. Njen rad se nerijetko manje vrednuje iz razloga što se uspjeh žene najčešće pripisuje sreći i upornosti, dok se uspjeh muškarca objašnjava njegovom sposobnošću (Hajnić, 2002). Čak i u unutar samih obitelji dolazi do nepoštivanja žena zlostavljanjem, bilo fizičkim ili psihičkim. Jedna od činjenica koju žene navode kao razlog toleriranja nepravde unutar svoje obitelji (npr. neravnopravna raspodjela kućanskih poslova), je taj kako vjeruju da ih njihov partner ili član obitelji poštuje (Miller, 2001).

Dobivene razlike na skali pravednosti u funkciji školskog usmjerenja (u našem istraživanju to su bile gimnazije i strukovne škole) su statistički značajne na dvije subskale, i to na subskali «Nepravda u školi» ($F=31,632$; $p<0,01$), te na subskali «Neprihvatanje društvenih vrijednosti» ($F=13,566$; $p<0,01$). Za obje subskale dobivena razlika je u smjeru da učenici strukovnih škola percipiraju veću nepravdu.

Kako podaci o tome nisu pronađeni u dostupnoj literaturi, možemo samo pretpostaviti o uzroku percipiranja veće nepravde od strane učenika strukovnih škola. S obzirom da se često o gimnazijama govori kao o «elitnijim» školama, za upis u gimnaziju postoji velika selekcija, a i takvi učenici imaju u prosjeku bolje ocjene od učenika strukovnih škola. Također učenici strukovnih škola su možda i željeli upisati neke druge škole, ali zbog ocjena to nisu uspjeli. Često se javlja otpor prema školovanju, nastavnici su nezadovoljniji radom u takvim škola i dolazi do otvorenih sukoba s nastavnicima koji se percipiraju nepravednima. Pored toga poznata je činjenica kako se nastavnici ne odnose jednako prema svim učenicima (Israelashvili, Mosche, 1997). Umjesto da olakšaju ispitnu situaciju slabijim učenicima duljim čekanjem na odgovor i postavljanjem potpitanja, oni se postupaju upravo suprotno. Kod uspješnijih učenika dulje čekaju na odgovor pod pretpostavkom «on/ona to sigurno zna», dok za slabije učenike imaju pretpostavku «ionako ništa ne zna, čemu se truditi». Iz toga se može zaključiti, s obzirom da strukovne škole upisuju slabiji učenici, i zašto učenici a percipiraju veću nepravdu u školi. Od gimnazijalaca se očekuje i nastavak školovanja pa najvjerojatnije zbog zaštite vjerovanja u pravedan svijet percipiraju manju nepravdu na subskali «Neprihvatanje društvenih vrijednosti» jer žele vjerovati da su znanje i sposobnost bitni za uspjeh u životu. S druge strane učenici strukovnih škola nakon završetka školovanja, koje najčešće kraće traje, nalaze posao i okreću se obitelji čime postavljaju druge životne vrijednosti na prvo mjesto, osim znanja i sposobnosti.

Niti jedna od pet interakcija spola i školskog usmjerenja nije se pokazala statistički značajnom.

Tablica5. Prikaz aritmetičkih sredina (M), standardnih devijacija (SD) svih čestica upitnika devijantnih ponašanja poredanih po veličini aritmetičkih sredina (od veće prema manjoj), te frekvencije ispitanika koji prijavljuju pojedini odgovor*

REDNI BROJ ČESTICE	M	SD	1	2	3
6	2,81	,45	2,4	14,0	83,5
1	2,68	,57	5,5	21,3	73,2
3	2,64	,56	4,3	27,6	68,1
4	2,23	,79	22,0	33,5	44,5
2	2,20	,75	20,1	39,6	40,2
15	1,88	,80	38,4	34,8	26,8
16	1,77	,78	43,9	34,8	21,3
18	1,75	,73	42,1	40,9	17,1
7	1,59	,74	55,0	30,0	15,0
19	1,59	,77	59,1	23,2	17,7
27	1,58	,80	61,6	18,9	19,5
5	1,57	,66	51,8	39,0	9,1
17	1,57	,80	62,8	17,7	19,5
13	1,51	,67	58,5	31,7	9,8
24	1,50	,62	56,7	36,6	6,7
9	1,48	,73	65,9	20,1	14,0
11	1,47	,70	64,6	23,8	11,6
29	1,41	,74	73,8	11,0	15,2
8	1,41	,61	64,6	29,3	6,1
14	1,29	,58	76,8	17,1	6,1
21	1,28	,58	78,7	14,6	6,7
28	1,22	,52	83,3	11,7	4,9
26	1,21	,56	86,5	6,1	7,4
22	1,15	,45	88,4	7,9	3,7
23	1,13	,39	88,4	9,8	1,8
20	1,10	,39	92,7	4,3	3,0
12	1,09	,39	95,1	1,2	3,7
25	1,06	,28	95,7	3,1	1,2
10	1,05	,27	96,3	2,4	1,2

* zadatak ispitanika bio je odgovoriti da li je učinio neko devijantno djelo, pri čemu su bili ponuđeni odgovori
1) nikad; 2) 1-2 puta; 3) više puta

LEGENDA:

M – aritmetička sredina

SD – standardna devijacija

Tablica 6. *Prikaz aritmetičkih sredina (M), standardnih devijacija (SD) svih čestica upitnika tolerancije na devijantna ponašanja poredanih po veličini aritmetičkih sredina (od veće prema manjoj), te frekvencije ispitanika koji prijavljuju pojedini odgovor**

REDNI BROJ ČESTICE	M	SD	1	2	3
6	1,40	,57	64,6	31,1	4,3
1	1,40	,58	64,4	30,7	4,9
4	1,71	,69	42,7	43,9	13,4
18	1,93	,78	34,1	39,0	26,8
27	1,94	,76	32,3	41,5	26,2
16	1,98	,72	27,0	47,9	25,2
3	2,02	,67	21,6	54,9	23,5
7	2,07	,81	29,9	33,5	36,6
15	2,10	,73	22,0	45,7	32,3
11	2,10	,76	24,4	40,9	34,8
2	2,27	,70	14,6	43,9	41,5
28	2,29	,75	17,8	35,6	46,6
24	2,30	,74	16,5	37,2	46,3
19	2,34	,75	16,5	33,5	50,0
22	2,34	,76	17,2	31,3	51,5
13	2,42	,71	12,9	32,5	54,6
17	2,42	,73	14,2	29,6	56,2
5	2,48	,67	9,8	31,9	58,3
14	2,48	,73	14,1	23,3	62,6
29	2,50	,75	15,3	19,6	65,0
23	2,59	,64	8,5	24,4	67,1
12	2,63	,69	12,3	12,9	74,8
26	2,66	,65	9,8	14,7	75,5
9	2,66	,64	9,1	15,9	75,0
8	2,68	,60	6,7	18,9	74,4
21	2,70	,63	9,1	12,2	78,7
20	2,73	,60	7,9	11,0	81,1
25	2,83	,54	7,4	1,8	90,8
10	2,85	,49	5,5	4,3	90,2

* zadatak ispitanika bio je procijeniti neprihvatljivost nekog ponašanja, tj. koliko mu smeta kada to rade drugi ljudi, pri čemu su bili ponuđeni odgovori

1) prihvatljivo / ne smeta mi; 2) djelomično prihvatljivo / ponekad mi smeta; 3) neprihvatljivo / jako mi smeta

LEGENDA:

M – aritmetička sredina

SD – standardna devijacija

Tablica 7. Prikaz aritmetičkih sredina (M), standardnih devijacija (SD) svih čestica na zasebnim subskalama upitnika makijavelizma, te frekvencije ispitanika koji prijavljuju pojedini odgovor*

	REDNI BROJ ČESTICE	M	SD	1	2	3	4	5
MAK1	3	3,18	1,19	10,4	16,5	33,5	23,8	15,9
	4	3,37	1,24	8,5	15,9	29,3	23,2	23,2
	2	3,37	1,16	7,3	15,6	29,9	29,9	18,3
	5	3,61	1,08	3,7	12,9	24,5	36,2	22,7
	1	3,70	0,93	3,7	3,7	29,9	44,5	18,3
MAK2	10	2,50	1,09	19,6	32,5	31,3	11,7	4,9
	7	2,67	0,98	9,8	36,8	33,1	17,2	3,1
	8	2,69	1,06	13,4	29,9	37,2	13,4	6,1
	9	2,74	0,89	7,4	31,3	44,2	14,7	2,5
	6	2,83	0,99	9,8	25,2	41,7	19,0	4,3
MAK3	14	4,28	0,82	0,6	0,6	17,8	32,5	48,5
	12	3,39	1,10	4,3	15,3	37,4	23,3	19,6
	15	3,31	0,98	1,2	18,3	43,3	22,6	14,6
	11	3,15	1,15	8,6	17,8	38,7	19,6	15,3
	13	3,11	1,13	8,0	20,2	39,3	17,8	14,7
MAK4	20	3,25	1,18	9,1	16,5	30,1	28,2	16,0
	17	3,18	1,07	8,6	11,7	44,8	23,3	11,7
	18	2,94	1,06	8,6	25,3	37,7	20,4	8,0
	19	2,89	1,11	11,8	21,7	41,6	14,9	9,9
	16	2,72	1,22	20,9	21,5	29,4	20,9	7,4

* Zadatak ispitanika bio je da na ljestvici od 5 stupnjeva (1=uopće se ne slažem; 2=uglavnom se ne slažem; 3=osrednje se slažem; 4=uglavnom se slažem; 5=u potpunosti se slažem) procjene u kojoj se mjeri slažu sa svakom od 20 tvrdnjom

LEGENDA:

M – aritmetička sredina

SD – standardna devijacija

4.2. KORELACIJE IZMEĐU UPITNIKA SOCIJALNE NEPRAVDE, SKALE MAKIJAVELIZMA TE UPITNIKA DELIKVENTNOG PONAŠANJA I TOLERANCIJE NA DELIKVENTNA PONAŠANJA

U nastavku analize željeli smo ispitati da li postoji povezanost između percepcije socijalne nepravde, makijavelizma te devijantnog ponašanja i tolerancije na devijantno

ponašanje. Aritmetičke sredine, standardne devijacije svih čestica navedenih skala, te postotak odgovora koji biraju ispitanici nalaze se u tablicama 5, 6 i 7. Budući da se uglavnom radi o blagim tendencijama povezanosti, sve dobivene korelacije prikazali smo u tablici 8.

Moramo naglasiti da na svim subskalama upitnika percepcije socijalne nepravde, viši rezultat označava veću percepciju nepravde. To se također odnosi i na upitnik devijantnog ponašanja gdje viši rezultat pokazuje veće iskazivanje devijantnih ponašanja, dok na skali tolerancije na devijantna ponašanja viši rezultat označava veću netoleranciju na devijantna ponašanja. Na skali makijavelizma, za subskale cinizma i laskanja, veći stupanj slaganja s tvrdnjama ukazuje na veću izraženost makijavelizma, dok kod čestica na subskalama varanja i amoralnosti privrženost makijavelističkim idejama izražava se putem neslaganja.

Tablica 8. *Korelacije između skala pravednosti, makijavelizma i ponašanja*

	NPRAV1	NPRAV2	NPRAV3	NPRAV4	NPRAV5	DELPO	DELTO
MAK1	-0,206**	0,075	0,017	-0,302**	-0,076	-0,488**	0,379**
MAK2	-0,291**	-0,068	-0,153	-0,102	-0,055	-0,131	0,150
MAK3	0,177	0,172	0,152	0,162	0,202*	0,130	-0,106
MAK4	0,040	0,183	0,167	-0,033	0,202*	0,162	0,036
DELPO	0,203*	0,075	0,065	0,265**	0,294**	1,000	-0,491**
DELTO	-0,145	0,102	0,078	-0,323**	-0,150	-0,491**	1,000

*- korelacije su značajne za $p < 0,05$

** - korelacije su značajne za $p < 0,01$

LEGENDA:

MAK1 – skala varanja

MAK2 – skala amoralnosti

MAK3 – skala cinizma

MAK4 – skala laskanja

NPRAV1 – skala «opća neravnopravnost članova u društvu

NPRAV2 – skala «nejednakost članova pred zakonom»

NPRAV3 – skala «neprihvatanje društvenih vrijednosti»

NPRAV4 – skala «obiteljska nepravda»

NPRAV5 – skala «nepravda u školi»

DELPO – samoiskaz delikventnog ponašanja

DELTO – tolerancija na delikventna ponašanja

na svim subskalama upitnika percepcije socijalne nepravde, u upitniku devijantnog ponašanja, te za subskale cinizma i laskanja viši rezultat označava veće slaganje sa skalama, dok za subskale varanje i amoralnost te upitnik tolerancije na devijantna ponašanja manji rezultata označava slaganje sa skalama

Kao što se vidi iz korelacijske matrice, rezultati pokazuju da postoje korelacije između upitnika, ali ne na svim subskalama upitnika percepcije socijalne nepravde. Matrica sadrži uglavnom očekivane, ali relativno niske korelacije.

Tako su dobivene značajne korelacije između subskale «Opća neravnopravnost članova u društvu» sa skalom varanja, amoralnosti i delikventnim ponašanjem. Naša pretpostavka se zasnivala na tome da je veća percepcija nepravde, koja vjerojatno dovodi do izražavanja osobina poput amoralnosti i varanja, povezana s devijantnim ponašanjima. Pokazalo se da skala varanja objašnjava 24% varijance devijantnog ponašanja za razliku od skale «opća neravnopravnost članova u društvu» koja objašnjava svega 4%. S obzirom da amoralnost nije povezana s delikventnim ponašanjem, naknadnom analizom pokazalo se da subskale varanja i amoralnosti zajedno objašnjavaju 10% varijance subskale «opća neravnopravnost članova u društvu».

Pored toga, pokazalo se da subskala «Obiteljska nepravda» zajedno sa subskalom varanja objašnjava svega 19% varijance tolerancije na delikventno ponašanje, što je ipak puno više nego što svaka subskala zasebno objašnjava toleranciju na delikventno ponašanje. Veća percepcija obiteljske nepravde i veći stupanj varanja na skali makijavelizma su povezani s većom tolerancijom prema devijantnim ponašanjima drugih.

Kod povezanosti između subskale «Obiteljska nepravda» i delikventnog ponašanja ($r=0,265$) te povezanosti subskale varanja i delikventnog ponašanja ($r=-0,488$), pokazalo se da rezultati na subskali varanja objašnjavaju 24% varijance delikventnog ponašanja.

Dobivena korelacija između subskale «Nepravda u školi» i delikventnog ponašanja iznosi $r=0,294$, što pokazuje da veća percepcija nepravde u školi povlači za sobom veći stupanj delikventnog ponašanja. Jedna od najčešćih reakcija na percepciju nepravde je ljutnja (Miller, 2001), što može dovesti do devijantnih ponašanja. Kad učenici osjete da su nepravедно tretirani, od strane učitelja ili drugih učenika, žele ukazati na nanesenu nepravdu.

S obzirom da se u tom periodu života javlja i mladenačko buntovništvo, oni to izražavaju upravo devijantnim ponašanjima.

Pored toga su dobivene korelacije između subskele «Nepravda u školi» i dva aspekta makijavelizma - «cinizam» ($r=0,202$) i «laskanje» ($r=0,202$).

4.3. KVALITATIVNA ANALIZA PRIČA O KRŠENJU ZAKONJA

U sklopu našeg trećeg problema željeli smo saznati koje kazne bi ispitanici odabrali za prekršioce zakona, ovisno o tome da li je odluci pojedinca o kršenju zakona prethodilo nanošenje socijalne nepravde. Istraživačka hipoteza bila je da će ispitanici biti blaži u davanju kazni ili čak osloboditi osobe koje su doživjele neku vrstu socijalne nepravde.

Konstruiran je upitnik sa po tri kratke priče u kojima su opisane situacije kršenja zakona. U prvoj priči je to bila krađa, u drugoj krijumčarenje, tj. varanje, a u trećoj krivotvorenje. Napravljene su dvije verzije upitnika: A i B. Verziju A po slučajnoj raspodjeli ispunjavalo 51,8% ispitanika, a verziju B 48,2% ispitanika. U verziji A upitnika priče su sadržavale situaciju kršenja zakona i pored toga jedan oblik socijalne nepravde. Prekršiocu zakona prethodno je nanescena neka vrsta socijalne nepravde. Moglo se pretpostaviti da je upravo ta nanescena nepravda razlog kršenja zakona. U B verziji upitnika opisane su potpuno iste situacije kršenja zakona, ali je izostavljena socijalna nepravda.

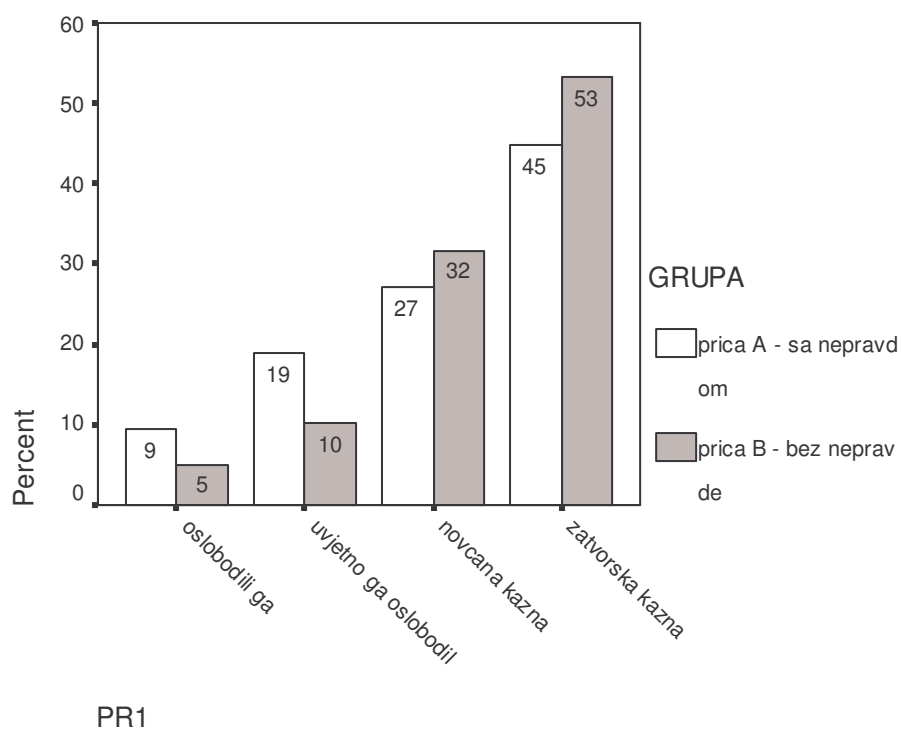
Iako se naša očekivanja nisu potvrdila, dobiveni rezultati svakako nisu zanemarivi. Razlike između tri priče u davanju kazni, s obzirom na verziju upitnika – A (priče s nepravdom) i B (priče bez nepravde), provjerene χ^2 nisu se pokazale značajnima. Pokazalo se da su se ispitanici, bez obzira na verziju upitnika, uglavnom više odlučivali za zatvorske i novčane kazne nego za potpuno i uvjetno oslobođenje.

Tablica 9. Pokazatelj razlika između priča s obzirom na verziju upitnika – A (priče s nepravdom) i B (priče bez nepravde)

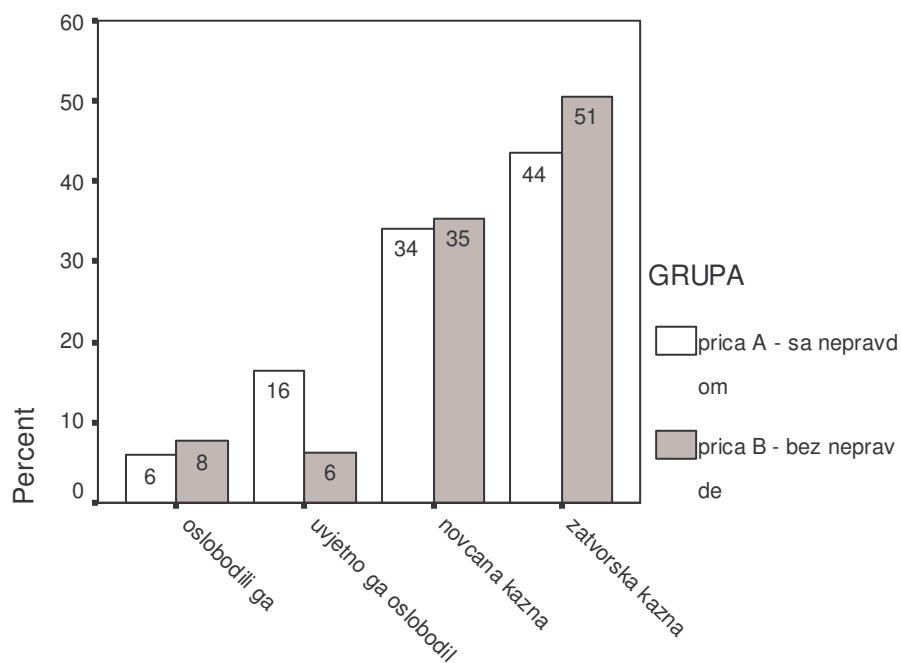
	χ^2	P
PRIČA1 (KRAĐA)	4,069	0,254
PRIČA2 (KRIJUMČARENJE)	4,275	0,233
PRIČA3 (KRIVOTVORENJE)	8,098	0,045

χ^2 = veličina hi-kvadrata   p= značajnost
 * odabran je stroži kriterij $p < 0,01$

Slika 1. Grafički prikaz rezultata u A i B verziji upitnika za priču 1(krađa)

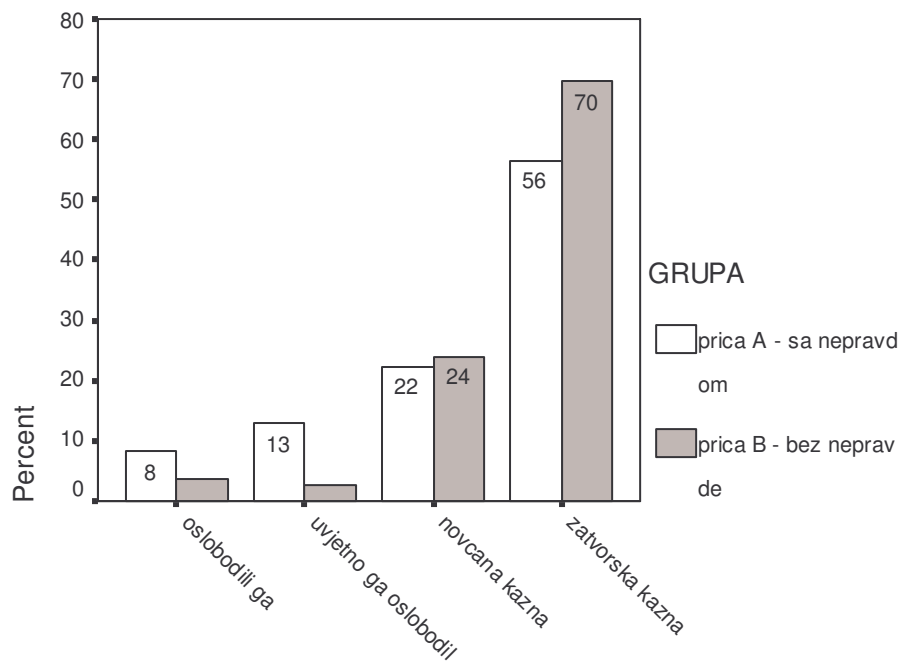

Slika 2. Grafički prikaz rezultata u A i B verziji upitnika za priču 2 (krijumčarenje)

PR2

Slika 3. Grafički prikaz rezultata u A i B verziji upitnika za priču 3 (krivotvorenje novca)

PR3

Međutim, zanimljivo je da su dobivene neke statistički značajne razlike kod odabira veličine (novčane) kazne i duljine (zatvorske) kazne između dviju verzija upitnika. Tako je statistički značajna razlika dobivena Wilcoxonovim T- testom za treću priču u davanju veličine novčane kazne ($T=159$; $p<0,01$) kao i za drugu priču u odlučivanju trajanja zatvorske kazne ($T=1108$; $p<0,01$). U B verziji upitnika ispitanici su se odlučivali za veće novčane kazne. Također su se odlučivali i za dulje zatvorske kazne u B verziji upitnika i to za drugu priču.

Ipak s obzirom na prijašnje dobivene rezultate i korelacije između upitnika socijalne pravednosti i devijantnih ponašanja, ovakvi ishod nas ne bi trebao previše iznenaditi. Tako se navodi da u istraživanju u kojemu su ispitanici igrali uloge porotnika u simuliranom suđenju za ubojstvo iz nehaja, oni s visokim rezultatom na skali vjerovanje u pravedan svijet su se zalagali za veću kaznu (Rubin i Peplau, 1975). S obzirom da neadekvatna nagrada ili kazna za učinjeno djelo može dovesti do osjećaja nepravde, na ovaj način, većim kaznama, su ispitanici željeli riješiti nepravdu i sačuvati vjerovanje u pravedan svijet. Kršenjem zakona se poremetio i percipirani odnos između «moj dobitak»/»moje ulaganje» i «njegovo ulaganje»/»njegov dobitak».

Nedobivene razlike između priča u A i B verziji upitnika bi mogli shvatiti kao poruku da se više ne želi tolerirati kršenje zakona bez obzira na njegove razloge, tim više što smo u obradi našeg prvog problema dobili da je jedna od najizraženijih percepcija nepravde čestica «Mnogi kriminalci su i dalje na slobodi». To bi značilo da se nanescena nepravda pri odluci o kazni ne uzima kao olakšavajući faktor.

Bitno je zaključiti da kazna prekršitelja zakona predstavlja najjasniji oblik društvene reakcije na nepravdu. Ona može imati barem dva cilja, i to zaštita samopoštovanja žrtve i edukaciju krivca. U svakom slučaju najgori ishod je izostanak reakcije na nepravdu.

5. ZAVRŠNA RASPRAVA

Iz dobivenih rezultata može se zaključiti kako mladi u visokoj mjeri percipiraju različite oblike socijalne nepravde. Percepcija socijalne nepravde je veća na subskalama opće neravnopravnosti članova u društvu kao i nejednakosti članova pred zakonom. Možemo pretpostaviti da naše društvo treba stvarne društvene promjene. U protivnom bi se moglo dogoditi da se izgubi povjerenje u institucije, pogotovo u pravni sustav. Posljedica toga može biti čak i migracije iz države pogotovo ako se na percepciju socijalne pravde gleda kao na jedan od motiva odlaska iz države (XI. Ljetna psihologijska škola, 2001.). Rezultati XI. Ljetne psihologijske škole pokazuju da mladi koji žele otići iz države postižu značajno veći rezultat na upitniku percepcije socijalne nepravde. Tako je dobiveno da se postotak srednjoškolaca koji žele emigrirati, ako im se pruži povoljna prilika, kreće do 80%.

Obitelj i škola su mjesta gdje mladi najprije primjećuju i doživljavaju neki oblik nepravde. Mladi u njima uče što je to nepravda i kako se suočavati s njom. Zbog toga je bilo realno očekivati da će u obitelji i školi percipirati najveću socijalnu nepravdu. Zabrinjavajuća je visoko percipirana socijalna nepravda u školi. Ovdje treba naglasiti važnost školskog sustava u razvoju mlade osobe. U tom periodu života škola i vršnjaci ponekad imaju čak i veći utjecaj na mladu osobu od obitelji. U školama bi se prvenstveno nastavnici, kao uzor, trebali pravedno odnositi prema svim učenicima. Iako se mnogi nastavnici ne bi složili s time, taj problem je vrlo izražen. Podaci pokazuju da 55,7% učenika percipira neki oblik nepravde u školi (Izraelashivili, Moshe, 1997). Oni navode da učenici nepravednim percipiraju kazne u školi, nejednak tretman od strane drugih učenika i posebno učitelja, te sistem ocjenjivanja. Ocjene su posebno važne jer su shvaćene kao vrste nagrade, te percepcija nepravde na tom području može dovesti do smanjenja akademske motivacije. Jedan od najizraženijih problema dobiven u istraživanju XI. Ljetne psihologijske škole je upravo čestica «Nastavnici ne tretiraju sve učenike jednako». Čak 36% učenika je procijenilo da im to predstavlja veliki

problem. Na takav način, neravnopravnim tretmanom, nastavnici otežavaju ostvarenje svog odgojno obrazovnog zadatka. Javlja se buntovništvo među učenicima, a može doći i do devijantnih ponašanja. Zbog toga škola treba osigurati socijalnu pravednost i pružiti ju svakom učeniku kao primjer, bilo putem ponašanja ili jednostavno edukacijama vezanim uz tematiku socijalne pravednosti. U svom članku Slee (2001) je predložio i neke vrste edukacija za učitelje, tj. kako se ponašati jednako prema različitim učenicima.

S druge strane, obitelj i škola se mogu nazvati nekim oblikom «brane», koji štite mlade od nepravde. Ohrabrujući podatak je da mladi u jako maloj mjeri percipiraju socijalnu nepravdu u obitelji. Obitelj je ipak na prvom mjestu u odgoju i utjecaju za kasniji razvoj ličnosti. Obitelj je ta koja može i treba pružiti sigurnost mladoj osobi u društvu koje ono doživljava nepravednim. Baš to bi mladima koji percipiraju da žive u nepravednom svijetu pomoglo da se ne priklone nepravdi već pokušaju biti pravedni. Dobivene korelacije u istraživanju Jacksona i Fondacara (1999) pokazuju pozitivnu povezanost percepcije nepravde u obitelji i devijantnog ponašanja izvan obitelji. Ipak možemo primijetiti kako nisu dobivene veće korelacije između varanja, amoralnosti, cinizma i laskanja sa subskalama percepcije pravednosti.

U našem istraživanju se pokazalo kako je percepcija različitih oblika socijalne nepravde povezana s devijantnim ponašanjima kao i s većom tolerancijom na devijantna ponašanja drugih. Osobe koje percipiraju socijalnu nepravdu prijavljuju i veći broj devijantnih ponašanja, te veću toleranciju na devijantna ponašanja. Postoji mogućnost da se devijantna ponašanja percipiraju kao jedini način postizanja pojedinih ciljeva. Toleriranje i prihvaćanje nepravednih odnosa vodi ka rezignaciji, osjećaju bespomoćnosti, te apatiji (Miller, 2001). S druge strane jedna od najčešćih reakcija na nepravdu je ljutnja koja može dovesti do korištenja makijavelističkih ponašanja poput varanja, cinizma, amoralnosti i laskanja, kao nemoralan oblik snalaženja u društvu. Tu se može navesti i zabrinjavajući podatak da 52%

mladih misli da treba biti iskren, dok svega 3,6% mladih misli da treba biti pošten (XI. Ljetna psihologijska škola, 2001.). Zbog toga je od iznimne važnosti reagirati na nepravdu te je osuditi, na način da se izbjegne nanošenje nove nepravde.

Kvalitativnom obradom željeli smo saznati koje kazne bi ispitanici odabrali za prekršioce zakona, ovisno o tome da li je odluci pojedinca o kršenju zakona prethodilo nanošenje socijalne nepravde. Ispitanici su uglavnom pridavali podjednake kazne prekršiocima zakona, bez obzira da li je postojala prethodno nanесena socijalna nepravda. Iako u obitelji i školi mladi mogu najprije uočiti nepravdu, primjećuju je i to u velikoj mjeri i u društvenim odnosima. Tako je čestica «Mnogi su se na nepošten način obogatili tijekom rata u Hrvatskoj» ($M=4,45$; $SD=0,85$) percipirana kao najizraženija nepravda. Po Adamsovoj teoriji čovjek je motiviran da izvrši promjenu u situaciji, ako doživljava da je odnos «moj dobitak»/»moje ulaganje» veći ili manji od odnosa «njegovo ulaganje»/»njegov dobitak» (Adams, 1965). Mladi vjerojatno razmišljaju «osoba se nije trudila i dobila je mnogo, a ja se trudim i imam malo». Zato se u većoj mjeri odlučuju za kazne za prekršioce zakona. Osim toga po Kohlbergovoj teoriji moralnog razvoja, većina ljudi funkcionira na konvencionalnoj razini moralnog razvoja. U toj fazi moral je zasnovan na striktnom pridržavanju zakona. Jedan od razloga odabira novčanih i zatvorskih kazni je svakako i zasićenost nepravdom u društvu. Mladi žele reagirati i pokušati ispraviti nepravdu.

Nalazi dobiveni u ovom istraživanju pokazuju kako mladi u velikoj mjeri percipiraju svijet u kojem žive nepravednim. Nedvojbeno je da se nepravednost hrvatskog društva na većinu članova tog društva odražava negativno, te da osjećaj nezadovoljstva prvenstveno proizlazi iz mnogobrojnih, negativnih i vrlo opipljivih posljedica sa kojima se većina ljudi svakodnevno suočava. Nalazi vezani uz područje percepcije nepravde u školi mogu poslužiti pri planiranju različitih školskih programa i reformi. Na to bi se posebno trebali osvrnuti nastavnici pri odnosima s učenicima i ocjenjivanju učenika. Nadamo se da će ovo

istraživanje, a i buduća potaknuti veće razumijevanje za rješavanje problema veznih uz percepciju socijalne nepravde.

Potrebno je osvrnuti se i na eventualne metodološke probleme ovog istraživanja. Jedan od problema je svakako malen uzorak ispitanika za izvođenje generalizacije. To se naročito odnosi na podjelu ispitanika prema školskom usmjerenju. Iako je za naše potrebe napravljena klasifikacija za gimnazije i strukovne škole, u nekim budućim istraživanjima ta bi podjela trebala uzeti u obzir veći broj različitih usmjerenja.

Pored toga jedan od problema je i mali raspon dobivenih rezultata. Naime na skalama makijavelizma i percepcije socijalne nepravde, odgovori ispitanika su procjene izraženosti na skalama od 1 do 5. U prosjeku rezultati se kreću od 2,0 do 4,5, dok je ekstremnih rezultata malo.

Također problem može predstavljati i skala devijantnih ponašanja te skala tolerancije na devijantna ponašanja. Pitanja nisu u potpunosti reprezentativna u odnosu na raspon delikventnog ponašanja, pa se nerijetko odnose na jednu dimenziju delikventnog ponašanja. Kategorije odgovora (često, ponekad, rijetko) podložne su različitoj interpretaciji ispitanika. Iz tog razloga naši odgovori su bili zamijenjeni sa: nikad, 1-2 puta, više puta.

6. ZAKLJUČAK

1.) Na temelju rezultata ovog istraživanja, može se zaključiti da postoji statistički značajna razlika između spolova za subskalu pravednosti «Opća neravnopravnost članova u društvu» u smjeru da ženski ispitanici percipiraju veću nepravdu na toj subskali. Za ostale subskale nije dobivena statistički značajna razlika.

Također je dobivena statistički značajna razlika prema školskom usmjerenju i to za dvije subskale, dok na ostalima nije dobivena statistički značajna razlika. Dobiveno je da učenici strukovnih škola percipiraju veću socijalnu nepravdu na subskalama «Nepravda u školi» i «Neprihvatanje društvenih vrijednosti».

2.) U okviru našeg drugog problema, povezanosti između subskala socijalne pravednosti, makijavelizma te skale delinkventnog ponašanja i tolerancije na delinkventno ponašanje, dobivene su niske ali značajne korelacije. Značajnije dobivene korelacije su između percepcije pravednosti u obitelji i devijantnih ponašanja te tolerancije na devijantna ponašanja. Dobivene korelacije su u smjeru da oni koji percipiraju veću nepravdu prijavljuju veći broj devijantnih ponašanja i višu toleranciju na devijantna ponašanja. Osim toga, također jedna od značajnijih korelacija je svakako ona između percepcije socijalne nepravde u školi i devijantnih ponašanja, gdje je viša percepcija nepravde u školi povezana sa više delikventnih ponašanja.

3.) Kvalitativnom obradom u okviru našeg trećeg problema željeli smo saznati koje kazne bi ispitanici odabrali za prekršioce zakona, ovisno o tome da li je odluci pojedinca o kršenju zakona prethodilo iskustvo socijalne nepravde. Ispitanici su uglavnom davali podjednake kazne prekršiocima zakona, bez obzira da li je prekršiocima zakona prethodno nanesen neki oblik socijalne nepravde.

LITERATURA

Adams, J. S. (1965). *Inequity in social exchange*. Behavioral research service. General electric company. Crotonville, New York.

Ajduković, M. (1982). *Samoiskaz kao indikator devijantne i delikventne aktivnosti*. Magistarski rad, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Zagreb.

Ajduković, M. (1984). Samoiskaz kao izvor podataka o neprihvatljivom ponašanju mladih. *Primijenjena psihologija*, (5), 7-14.

Barnett, M. A., & Thompson, S. (2003). The role of perspective taking and empathy in children's machiavellianism, prosocial behavior, and motive for helping. *The journal of genetic psychology*, 146(3), 295-305.

Bosanac, O., & Mandić, O., & Petković, S. (1977). *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*. Informator: Zagreb.

Ćubela, V. (2001) *Vjerovanje zaposlenih i nezaposlenih u pravedan svijet: provjera nekih postavki o individualnim razlikama*. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Zagreb.

Ćubela, V., & Proroković, A., & Gregov, LJ. (1999). Neki tipovi valjanosti i pouzdanosti dviju skala vjerovanja u pravedan svijet. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 38(15), 133-148.

Dalbert, C. (1998). Belief in a just world, well-being, and coping with an unjust fate. In: L. Montada & M. J. Lerner (eds). *Responses to victimizations and belief in a just world*. New York: Plenum Press, 87-106.

Fulgosi, A. (1979). *Faktorska analiza*, Školska knjiga: Zagreb.

Furnham, A. (1998). Measuring the beliefs in a just world. In: L. Montada & M. J. Lerner (eds). *Responses to victimizations and belief in a just world*. New York: Plenum Press, 141-162.

Furnham, A., Procter, E. (1989). Belief in just world: Review and critique of the individual difference literature. *British journal of social psychology*, (28), 365-384.

Hajnić, H. (2002). *Percepcija problema, sustav vrijednosti i atribucije uspjeha adolescenata s područja različito zahvaćenih ratom*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju. Filozofski fakultet, Zagreb

Israelashvili, & Moshe (1997). Situational determinants of school student's feelings of injustice. *Elementary School Guidance & Counseling*. (31)4.

Izvještaj s XI. Ljetne psihologijske škole (2001). *Problemi i potrebe mladih u Hrvatskoj*. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Zagreb.

Jackson, S., & Fondacaro, M. (1999). Procedural justice in resolving family conflict: implications for youth violence prevention. *Law & Policy*. (21)2, 101-127.

Lerner, M. J. (1998). The two forms of belief in a just world: Some thoughts on why and how people care about justice. In: L. Montada & M. J. Lerner (eds). *Responses to victimizations and belief in a just world*. New York: Plenum Press, 247-270

Lipkus, I. M. (1991). The construction and preliminary validation of a global belief in a just world scale and the exploratory analysis of the multidimensional belief in a just world scale. *Personality and individual differences*, 12(11), 1171-1178.

Ljubotina, D., & Družić Ljubotina, O. (2003). *Percepcija društvene (ne)pravde kod mladih*. Neobjavljeni rad.

Loo, R. (2002). Belief in a just world: support for independent just world and unjust world dimensions. *Personality and Individual Differences*, (33)5, 703-711.

Mikec, D. (2001). *Utvrdjivanje povezanosti makijavelizma i sociometrijskog statusa*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju. Filozofski fakultet, Zagreb.

Milas, G. (1987). *Faktorska analiza skala makijavelizma*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Zagreb.

Milas, G. (1990). *Multivarijatna i eksperimentalna provjera međuodnosa makijavelističkih uvjerenja, dimenzije društvene poželjnosti i moralnog prosuđivanja*. Magistarski rad. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Zagreb.

Miller D.T. (2001). Disrespect and the experience of injustice, *Annual review of psychology*, 527-545

Petz, B. (1997). *Osnovne statističke metode za nematematičare*, Naklada Slap: Jastrebarsko.

Petz, B. (1992). *Psihologijski rječnik*. Prosvjeta: Zagreb.

Rubin, Z., Peplau, L.A. (1975). Who beliefs in a just world? *Journal of social issues*, 31(3), 65-89.

Schmitt, M. J. (1998). Methodological strategies in research to validate measures of belief in a just world. In: L. Montada & M. J. Lerner (eds). *Responses to victimizations and belief in a just world*. New York: Plenum Press, 187-216.

Slee, R. (2001). Social justice and changing directions in educational research: the case of inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*. (5)2/3. 167-177.

Whatley, M. A. (1993). Belief in a just world scale: unidimensional or multidimensional?, *Journal of Social Psychology*, (133)4.

8. PRILOZI

8.1. INTERKORELACIJE:

8.1.1. UPITNIKA PERCEPCIJE SOCIJALNE NEPRAVDE

UPITNIKA MAKIJAVELIZMA

8.1.2. USPOREDBA PO KONTROLNIM VARIJABLAMA KOJE NISU

PRIKAZANE U OBRADI REZULTATA

8.2. UPITNICI KORIŠTENI U OVOM ISTRAŽIVANJU:

8.2.1. UPITNIK OPĆIH PODATAKA

8.2.2. UPITNIK PERCEPCIJE NEPRAVDE

8.2.3. UPITNIK MAKIJAVELIZMA

8.2.4. UPITNIK DEVIJANTNOG PONAŠANJA I TOLERANCIJE NA

DEVIJANTNA PONAŠANJA

8.2.5. PRIČE – A I B VERZIJA

8.1.1.

INTERKORELACIJE

Tablica A: interkorelacije između subskala Upitnika percepcije socijalne nepravde

	NPRAV1	NPRAV2	NPRAV3	NPRAV4	NPRAV5
NPRAV1	1,000	0,016	0,163	0,265**	0,250**
NPRAV2		1,000	0,261**	-0,065	0,179
NPRAV3			1,000	0,016	0,312**
NPRAV4				1,000	0,267**

** - korelacije su značajne za $p < 0,01$

NPRAV1 – skala «opća neravnopravnost članova u društvu»

NPRAV2 – skala «nejednakost članova pred zakonom»

NPRAV3 – skala «neprihvatanje društvenih vrijednosti»

NPRAV4 – skala «obiteljska nepravda»

NPRAV5 – skala «nepravda u školi»

Tablica B: interkorelacije između subskala Upitnika makijavelizma

	MAK1	MAK2	MAK3	MAK4
MAK1	1,000	0,301**	-0,142	-0,076
MAK2		1,000	-0,299**	-0,023
MAK3			1,000	0,222*

* - korelacije su značajne za $p < 0,05$

** - korelacije su značajne za $p < 0,01$

MAK1 – skala varanja

MAK2 – skala amoralnosti

MAK3 – skala cinizma

MAK4 – skala laskanja

8.1.2. USPOREDBA PO KONTROLNIM VARIJABLAMA KOJE NISU PRIKAZANE U OBRADI REZULTATA

	NPRAV1	NPRAV2	NPRAV3	NPRAV4	NPRAV5
OCJENA	-0090	0,010	-0,272**	-0,167*	-0,404**
BRAĆA/SESTRE	-0,010	-0,070	-0,023	-0,072	-0,168*
ŠKOL-OTAC	-0,083	0,046	-0,180*	0.101	-0,053
ŠKOL-MAJKA	-0,034	-0,099	-0,236**	0.026	-0,148
RAD-OTAC	-0,056	0,052	0.181*	-0,091	0,008
RAD-MAJKA	0,040	-0,064	0.159*	0,061	-0,018
MATSTATUS	-0,091	-0,067	-0,057	-0,107	-0,077

*- korelacije su značajne za $p < 0,05$

** - korelacije su značajne za $p < 0,01$

LEGENDA:

NPRAV1 – skala «opća neravnopravnost članova u društvu»

NPRAV2 – skala «nejednakost članova pred zakonom»

NPRAV3 – skala «neprihvatanje društvenih vrijednosti»

NPRAV4 – skala «obiteljska nepravda»

NPRAV5 – skala «nepravda u školi»

OCJENA – zaključena ocjena na polugodištu

BRAĆA/SESTRE – da li imaju braću ili sestre

ŠKOL-OTAC – školska sprema oca

ŠKOL-MAJKA – školska sprema majke

RAD-OTAC – radni odnos oca

RAD-MAJKA – radni odnos majke

MATSTATUS – materijalni status obitelji

**8.2.1. Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju**

Ovaj upitnik napravljen je u svrhu istraživanja za izradu diplomskog rada. Molimo Vas da mi pomognete u provođenju ovog istraživanja.

Ispitivanje je anonimno, a kako se traže Vaša osobna mišljenja, nema točnih i netočnih odgovora. Vaši iskreni odgovori bit će mi od velikog značaja u provođenju istraživanja.

Molim Vas da sve pažljivo pročitate i ništa ne preskačete.

Molimo vas da najprije odgovorite na nekoliko pitanja o sebi.

1. Spol: M - Ž
2. Godina rođenja: _____
3. Škola: _____ Razred: _____
4. S kojom ste ocjenom završili polugodište? _____
5. Imate li braću ili sestre? a) Ne
- b) Da. Koliko imaš braće i sestara? braća: _____, sestre: _____

6.Koje je obrazovanje Vaših roditelja (označi križićem x):

	otac	majka
a) bez škole		
b) nepotpuna osnovna škola		
c) potpuna osnovna škola		
d) dvo- ili tro- godišnja škola za KV ili VKV		
e) četverogodišnja srednja škola		
f) viša škola		
g) fakultet		
h) magisterij, doktorat		

7. Jesu li vaši roditelji u radnom odnosu?

Majka: DA   NE

Otac: DA   NE

8. Kakav je materijalni status Vaše obitelji:

- a) vrlo loš
- b) nešto lošiji od prosjeka
- c) prosječan
- d) nešto bolji od prosjeka
- e) vrlo dobar

8.2.2.**PP-5**

Ljudima je važno živjeti u pravednom društvu u kojemu svi imaju jednaku šansu za uspjeh i koje se podjednako brine za sve svoje članove. Molimo Vas da procijenite koliko društvo u kojem živite smatrate pravednim. Zaokružite u kojoj se mjeri slažete sa svakom od dolje navedenih tvrdnji.

1	2	3	4	5
Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Osrednje se slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem

1. Općenito gledajući naše društvo je pravedno	1	2	3	4	5
2. U Hrvatskoj svi ljudi imaju jednake šanse da ostvare svoje želje i ciljeve	1	2	3	4	5
3. Muškarci i žene su kod nas ravnopravni	1	2	3	4	5
4. Mirovine su dovoljne za pristojan život	1	2	3	4	5
5. Naše društvo bolesnima osigurava adekvatnu njegu	1	2	3	4	5
6. Država ne kažnjava dovoljno one koji su je opljačkali	1	2	3	4	5
7. Mnogi kriminalci su i dalje na slobodi	1	2	3	4	5
8. Mnogi su se na nepošten način obogatili tijekom rata u Hrvatskoj	1	2	3	4	5
9. Kod nas se zakon ne primjenjuje jednako na sve	1	2	3	4	5
10. U našem društvu važnije je imati dobru vezu nego biti sposoban	1	2	3	4	5
11. Kod nas se ne isplati biti pošten da bi uspio u društvu	1	2	3	4	5
12. Znanje i sposobnost kod nas nitko ne cijeni	1	2	3	4	5
13. Kod nas su mito i korupcija postali uobičajena pojava	1	2	3	4	5
14. Moji roditelji su ponekad nepravedni prema meni	1	2	3	4	5
15. Ne osjećam da sam ravnopravni član moje obitelji	1	2	3	4	5
16. Moji roditelji kod mene primjećuju samo loše strane	1	2	3	4	5
17. Roditelji me kažnjavaju i kad nisam kriv	1	2	3	4	5
18. U mojoj školi nastavnici se ne odnose jednako prema svim učenicima	1	2	3	4	5
19. Nastavnici nemaju jednake kriterije za sve učenike pri ocjenjivanju	1	2	3	4	5
20. Prema meni su u školi ponekad nepravedni	1	2	3	4	5
21. Osjećam da sam u jednakom položaju kao i drugi učenici	1	2	3	4	5

8.2.3.**MM-1****Uputa:**

Svaka od tvrdnji koje slijede predstavlja jedno uobičajeno mišljenje. S nekima od njih ćete se vjerojatno složiti, a s drugima ne. Nas zanima u kojoj mjeri se slažete odnosno ne slažete s navedenim mišljenjima. S obzirom da se radi o osobnim uvjerenjima, ne postoje točni, netočni, dobri ili loši odgovori.

Pažljivo pročitajte svaku tvrdnju i zaokružite broj koji najbolje odgovara stupnju vašeg slaganja odnosno neslaganja s tom tvrdnjom. Dolje su navedeni brojevi i njihova značenja:

1	2	3	4	5
Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Osrednje se slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem

1. Čovjek bi trebao djelovati samo onda kada je siguran u moralnu ispravnost svog postupka.	1	2	3	4	5
2. Najbolje je biti pošten u svim situacijama.	1	2	3	4	5
3. Sve u svemu, bolje je biti beznačajan i pošten nego značajan i nepošten.	1	2	3	4	5
4. Nepoštenje ne dovodi ni do čega dobrog.	1	2	3	4	5
5. Važno je ponašati se pošteno, čak i kada je izvjesno da to neće donijeti otprve vidljivu korist.	1	2	3	4	5
6. Većinom su ljudi u suštini dobri i prijazni.	1	2	3	4	5
7. Ljubaznost je karakteristika većine ljudi.	1	2	3	4	5
8. Za malo kojeg čovjeka se može reći da je zao.	1	2	3	4	5
9. Dobrota je osobina koja se često susreće.	1	2	3	4	5
10. Zanimljivo malen broj ljudi je stvarno pokvaren.	1	2	3	4	5
11. Najbolje je ne otkrivati se drugima.	1	2	3	4	5
12. Ne treba imati previše povjerenja u ljude.	1	2	3	4	5
13. Svatko tko namjerava vlastite planove sprovesti u djelo, ne treba se povjeravati ljudima oko sebe.	1	2	3	4	5
14. Svatko pametan zna da s ljudima ponekad treba biti vrlo oprezan.	1	2	3	4	5
15. Vlastite namjere je često potrebno prikriti.	1	2	3	4	5
16. Mudro je laskati značajnim osobama.	1	2	3	4	5
17. Povlađivanjem je lako steći tuđu naklonost.	1	2	3	4	5
18. Dodvoravanjem se često može napraviti mnogo više nego uvjeravanjem ili racionalnim argumentima.	1	2	3	4	5
19. Korisno je povlađivati nadređenima.	1	2	3	4	5
20. Ljude je najbolje zavesti slatkim riječima.	1	2	3	4	5

8.2.4.

SDDP

Molimo vas da pažljivo pročitate opis pojedinih dolje navedenih ponašanja te da zaokružite slovo i odgovorite da li ste ikada sami ili u društvu svojih vršnjaka i prijatelja učinili nešto od navedenoga .

A) nikad

B) 1-2 puta

C) više puta

Nakon što ste obavili procjenu, molimo vas da pročitate opise još jednom te da za svako ponašanje procijenite koliko je Vama osobno to ponašanje prihvatljivo, odnosno koliko vam smeta kad to rade drugi ljudi.

1) prihvatljivo / ne smeta mi

2) djelomično prihvatljivo / ponekad mi smeta

3) neprihvatljivo / jako mi smeta

Želimo naglasiti, da iako se većina pitanja odnosi na kršenje određenih pravila ponašanja, možete bez bojazni iskreno odgovoriti, jer će svi Vaši odgovori ostati u potpunoj tajnosti.

1. Vozili se autobusom, tramvajem ili vlakom bez da ste platili kartu	A	B	C	1	2	3
2. Provukli se preko reda da ne morate čekati	A	B	C	1	2	3
3. Lagali vašim roditeljima ili nastavnicima	A	B	C	1	2	3
4. Pobjegli sa nastave bez opravdanog razloga	A	B	C	1	2	3
5. Slučajno napravili neku materijalnu štetu i pobjegli	A	B	C	1	2	3
6. Prepisivali na ispitu (bez obzira da li ste bili uhvaćeni)	A	B	C	1	2	3

7. Krivotvorili test, ocjenu ili ispričnicu	A	B	C	1	2	3
8. Namjerno oštetili ili uništili tuđu stvar	A	B	C	1	2	3
9. Istukli osobu slabiju od sebe	A	B	C	1	2	3
10. Prijetili osobi mlađoj od sebe da bi iznudili novac	A	B	C	1	2	3
11. Ostali cijelu noć vani, bez znanja roditelja ili staratelja	A	B	C	1	2	3
12. Ukrali neku skuplju stvar ili stvari (u protuvrijednosti više od 500 kn)	A	B	C	1	2	3
13. Ukrali stvar ili stvari manje novčane vrijednosti do 100 kn	A	B	C	1	2	3
14. Ozbiljno se potukli tako da je bilo ozlijeđenih	A	B	C	1	2	3
15. Galamili i ometali javni red i mir dok vas nije netko opomenuo	A	B	C	1	2	3
16. Šarali ili pisali po zidovima ili vagonima	A	B	C	1	2	3
17. Namjerno bacali petarde s ciljem uznemiravanja drugih	A	B	C	1	2	3
18. Svađali se ili ušli u otvoreni sukob s jednim od nastavnika	A	B	C	1	2	3
19. Prevarili vašu curu ili dečka	A	B	C	1	2	3
20. Otuđili vozilo bez znanja vlasnika	A	B	C	1	2	3
21. Uzeli novac iz tuđe torbe ili novčanika bez znanja vlasnika	A	B	C	1	2	3
22. Pobjegli od kuće	A	B	C	1	2	3

23. Prodali ili poklonili nešto za što ste znali da je ukradeno	A	B	C	1	2	3
24. Pronašli nešto vrijedno i zadržali to za sebe bez namjere da vratite vlasniku	A	B	C	1	2	3
25. Nekome prijetili oružjem, bilo hladnim ili vatrenim	A	B	C	1	2	3
26. Vozili pod utjecajem opojnih sredstava ili alkohola	A	B	C	1	2	3
27. Kockali se	A	B	C	1	2	3
28. Bili pripadnik neke skupine ili bande	A	B	C	1	2	3
29. Koristili ili preprodavali nelegalne supstance	A	B	C	1	2	3

P-A

1. Prognanik M.M. je prije rata imao kuću koju je sam sagradio, a koja je tijekom rata uništena. On je 8 godina sa svojom ženom i dvoje djece živio u progonstvu. Kad je rat završio vratio se u svoj grad, no s obitelji je smješten u privremen smještaj, jer njegova kuća još nije došla na red za obnovu. S obzirom da je našao posao u pošti odlučio je ukrasti 100 000 kuna, te osposobiti kuću za život i pružiti minimalne uvjete svojoj djeci i ženi. Nakon tri godine je otkriven i uhvaćen.

Kakvu biste mu vi kaznu odredili kada biste bili u ulozi suca?

- a) oslobodili ga (zašto:_____)
- b) oslobodili ga, uz uvjet da će biti osuđen ako učini novi prekršaj
- c) osudili ga na novčanu kaznu u iznosu od:_____
- d) osudili ga na zatvorsku kaznu u trajanju od:_____

2. Nakon što je tvornica bankrotirala radnici su otpušteni, bez ikakve naknade. Jedan od radnika bio je i N.N. S obzirom da nije mogao pronaći novi posao odlučio se baviti krijumčarenjem robe, izbjegavajući plaćanje poreza i carine državi. Jednom prilikom je uhvaćen na graničnom prijelazu s većom količinom krijumčarene tehničke robe.

Kakvu biste mu vi kaznu odredili kada biste bili u ulozi suca?

- a) oslobodili ga (zašto:_____)
- b) oslobodili ga, uz uvjet da će biti osuđen ako učini novi prekršaj
- c) osudili ga na novčanu kaznu u iznosu od:_____
- d) osudili ga na zatvorsku kaznu u trajanju od:_____

3. N.A. štedio je godinama svoj novac u banci s namjerom da kupi stan. Nakon promjene vlasnika, banka je u kratkom vremenu propala, a štediše su ostale bez svojih ušteđevina. N.A. je tužio banku, ali zbog sporosti suda ni nakon više godina nije bilo nikakvog rezultata. Kako bi riješio stambeno pitanje N.A. je razradio sistem za krivotvorenje novčanica, te je s lažnim novčanicama kupio stan od građevinske tvrtke. Nakon nekog vremena je otkriven i uhićen zbog prijevare.

Kakvu biste mu vi kaznu odredili kada biste bili u ulozi suca?

- a) oslobodili ga (zašto:_____)
- b) oslobodili ga, uz uvjet da će biti osuđen ako učini novi prekršaj
- c) osudili ga na novčanu kaznu u iznosu od:_____
- d) osudili ga na zatvorsku kaznu u trajanju od:_____

P-B

1. M.M. ima ženu i dvoje djece. S obzirom da je radio u pošti odlučio je ukrasti 100 000 kuna, te izgraditi kuću. Nakon tri godine je otkriven i uhićen.

Kakvu biste mu vi kaznu odredili kada biste bili u ulozi suca?

- a) oslobodili ga (zašto:_____)
- b) oslobodili ga, uz uvjet da će biti osuđen ako učini novi prekršaj
- c) osudili ga na novčanu kaznu u iznosu od:_____
- d) osudili ga na zatvorsku kaznu u trajanju od:_____

2. N.N. se bavio krijumčarenjem razne robe, izbjegavajući plaćanje poreza i carine državi. Jednom prilikom je uhvaćen na graničnom prijelazu s većom količinom krijumčarene tehničke robe.

Kakvu biste mu vi kaznu odredili kada biste bili u ulozi suca?

- a) oslobodili ga (zašto:_____)
- b) oslobodili ga, uz uvjet da će biti osuđen ako učini novi prekršaj
- c) osudili ga na novčanu kaznu u iznosu od:_____
- d) osudili ga na zatvorsku kaznu u trajanju od:_____

3. N.A. je razradio sistem za krivotvorenje novčanica, te je s lažnim novčanicama kupio stan od građevinske tvrtke. Nakon nekog vremena je otkriven i uhićen zbog prijevare.

Kakvu biste mu vi kaznu odredili kada biste bili u ulozi suca?

- a) oslobodili ga (zašto:_____)
- b) oslobodili ga, uz uvjet da će biti osuđen ako učini novi prekršaj
- c) osudili ga na novčanu kaznu u iznosu od:_____
- d) osudili ga na zatvorsku kaznu u trajanju od:_____